

Kaj je tretji stan?

Emmanuel-Joseph Sieyès

D okler filozof ne prekorači meja resnice, ga ne obsojajte, da je šel predaleč. Njegova naloga je, da zaznamuje cilj – do njega mora torej priti. Če bi obtičal nekje na poti in tam postavil svoje znamenje, bi bilo lahko napačno. Naloga administratorja pa je, nasprotno, da stopnjuje svojo pot, jo prilagaja naravi težavnostnih stopenj ... Če filozof ni na cilju, ne ve, kje je; če administrator ne vidi cilja, ne ve, kam gre ...«

Načrt za ta spis je kaj preprost. Zastaviti si imamo tri vprašanja:

1. Kaj je tretji stan? Vse.
2. Kaj je bil doslej v političnem redu? Nič.
3. Kaj hoče? Postati v njem[a] nekaj.

Videli bomo[b], ali so odgovori pravilni. Potem bomo pretresli sredstva, ki so jih preizkušali, in tista, ki jih je treba uporabiti, da bi tretji stan zares postal *nekaj*.

Tako bomo povedali:

4. Kaj so ministri poskušali in kaj so privilegirani redi sami *predlagali* v svojo korist.
5. Kaj *bi bili morali* storiti.
6. Končno, kaj je *še treba storiti*, da bi tretji stan dobil mesto, ki mu gre.

P R V O P O G L A V J E

Tretji stan je popolni narod

Kaj je potrebno, da neka nacija obstane in se razvija? *Posebna dela in javne funkcije*.

Vsa posebna dela lahko zajamemo v štiri razrede: 1. ker zemlja in voda preskrbuje ta surovino človekovim potrebam, je prvi razred v naših mislih razred vseh družin, ki se ukvarjajo z obdelovanjem zemlje. 2. Na poti od prve prodaje pridelkov pa do njihove porabe ali uporabe, doda nova delovna sila, bolj ali manj številčno povečana, tem pridelkom bolj ali manj sestavljeno drugo vrednost. Človeška delavnost tako prispeva k izpopolnitvi blagodatni narave in k temu, da se surovi produkt v vrednosti podvoji, potroji, postoteri. Takšna so dela drugega razreda. 3. Med produkcijo in potrošnjo, kot tudi med različnimi stopnjami produkcije, se vzpostavijo cela množica posredniških agentov, ki so koristni tako proizvajalcu kot potrošniku;

* Črke v oglatih oklepajih so variante, ki označujejo tekoče od poglavja do poglavja.

a Var.: Postati nekaj.

b Var.: Pogledali bomo.

to so trgovci in prodajalci. Prodajalci, ki nenehno primerjajo potrebe kraja in časa, špekulirajo okrog skladiščenja, zalog in transporta; trgovci, ki v končni posledici vzamejo nase breme razpečevanja, so trgovci na debelo in drobno. Ta vrsta koristnosti označuje tretji razred. 4. Poleg teh treh razredov delovnih in koristnih državljanov, ki se ukvarjajo s samim *predmetom* potrošnje in porabe, je v družbi potrebna še cela vrsta posebnih del in storitev, ki so *neposredno* uporabne, koristne ali prijetne *osebam*. Ta četrti razred zajema vse, od najbolj izjemnih, sijajnih, imenitnih znanstvenih in svobodnjaških poslov, do najmanj cenjenih hišnih opravil. Takšna so dela, na katerih počiva družba. Kdo jo podpira? Tretji stan.

Javne funkcije je, v sedanjih razmerah, mogoče razvrstiti tudi pod štiri znane oznake: Vojska*, Trgovina*, Cerkev in Uprava. Odveč bi jih bilo pretresati v podrobnostih, da bi pokazali, da gre v njih povsod tretjemu stanu večina, le da so jim naložena najbolj mukotrpna dela, vsi posli in opravila, ki jih privilegirani stan noče opravljati. Častna in imenitniška mesta pa so zasedena samo s člani privilegiranega stanu. Jim bomo to šteli v zasluge? Zato je potrebno, da tretji stan odkloni, da bi zapolnjeval takšna mesta ali pa, da postane manj sposoben opravljati te posle. Vemo pa, kako je; drznili so si spraviti se na red tretjega (stanu; op. prev.) s prepovedmi. Rekli so mu: »Kakršnekoli so tvoje usluge, kakršnekoli so tvoje sposobnosti – šel boš do tu; preko ne boš šel. Ni dobro, da bi bil ti nagrajen.« Tiste redke izjeme[a], ki so čutile, kako bi moralo biti, so le še posmeh več, in jezik[b], ki si ga privoščijo v teh redkih priložnostih[c] je le zmerjanje več. Če je to izobčenje socialni zločin napram tretjemu stanu, ali bi vsaj lahko rekli, da koristi javni stvari? A mar ne poznamo učinkov monopola? Če jemlje pogum tistim, ki jih izobča, ali mar ne vemo, da onesposablja tiste, ki jih favorizira? Mar ne vemo, da je vsako delo, ki smo ga izvzeli iz svobodnega tekmovanja, opravljeno slabše in dražje?

Ali so, tedaj, ko so kakršnokoli funkcijo podelili v apanažo kakemu drugemu redu med državljani, mislili na to, da ne gre samo zato, da ni več treba plačati samo človeka, ki dela, ampak tudi vse tiste iz njegove kaste, ki niso zaposleni, ampak tudi cele družine tistih, ki so zaposleni in tudi tistih, ki niso? So bili mar pozorni na to, da se nam ta red stvari, ki ga mi nizkotno spoštujemo, zdi prezira vreden in sramoten v zgodovini starega Egipta in v poročilih o popotovanjih v Vzhodno Indijo? ... Pa pustimo ob strani ugotavljanja, ki bi zadevi dala velike razsežnosti in jo tako nemara osvetlila, vendar pa bi zadržala našo razpravo¹.

a Var.: Redke izjeme.

b Var.: Jezik, ki si ga dovolijo.

c Var.: Priložnostih, zmerjanje.

* Meč (L'Epee), * Blago (La Robe); (op. prev.)

1. Naj nam bo dovoljeno samo omeniti, kako je popolnoma nesmiselno, ko po eni strani gorečno trdijo, da nacija ni *narejena* za svojega šefa, pa po drugi strani hočejo, da je *narejena* za katerega njenih pripadnikov, ki (mu) prezirljivo odrekajo[.] da bi sodeloval pri koristnem delu drugih državljanov in pri vsem, kar je utrudljivega v javnih funkcijah. Takšen razred ljudi je seveda grozno breme za nacijo! Nešteviline zlorabe v javnem redu, beda, vdanost in brezvoljnost petindvajsetih milijonov ljudi so dokaz brez primere.

Var.: a V drugi, popravljeni izdaji, se opomba na tem mestu konča.

Za zdaj naj bo dovolj, če ste občutili, da domnevna koristnost privilegirane reda za javne zadeve ni nič drugega kot privid; da tretji stan brez njega opravi vse, kar je mučnega v teh zadevah; da bi bila brez njega višja mesta neskončno bolj zasedena; da morajo seveda dobiti delež in plačilo za sposobnost in priznane usluge; in da je to, da so si privilegirani uspeli prilastiti vsa sijajna in častna mesta hkrati strašna krivica za splošnost vseh državljanov in izdaja za javno stvar.

Kdo bi si torej upal reči, da tretji stan nima v sebi vsega, kar je potrebno, da bi tvoril popolno nacijo? Je trden in krepak mož, katerega roka je še v okovih. Če bi odstranili privilegirani red, nacija ne bi postala nekaj manj, ampak nekaj več. Kaj je torej to, tretji stan? Vse, ampak zatirano in vključeno vse. Kaj bi bil brez privilegirane reda? Vse, toda cvetoče in svobodno vse. Nič ne gre brez njega, tretjega stanu, a vse bi šlo neskončno bolj brez drugih. Ni dovolj, da smo pokazali, da privilegiji še zdaleč niso naciji koristni, le škodijo ji in jo slabijo, dokazati moramo še, da plemiški red² nikakor ne sodi v družbeno organizacijo; da je lahko *breme, obveznost* za nacijo, ne more pa biti njen del.

Najprej zato, ker ni mogoče, da bi v vsem številu vseh elementarnih delov neke nacije našli ali namestili kasto plemstva. Vem, da so posamezniki, preveč jih je, ki jih negibljevost, nesposobnost, neozdravljiva lenoba ali splet slabe sreče, odtujijo od del v družbi. Izjeme in zlorabe so povsod na strani pravila, posebno pa v obsežnem kraljestvu.

Vendar pa se bomo strinjali vsaj okrog tega, da manj ko je zlorab, bolj država velja za urejeno. Najslabše urejena od vseh bi bila tista, kjer ne bi samo osamljeni posamezniki, ampak kar cel razred državljanov stavil na to, da bi ostal negiben sredi splošnega gibanja in bi znal potrošiti najboljše del produktov, ne da bi kakorkoli sodeloval pri njihovem nastajanju. Takšen razred je zaradi svoje lenobe, *zajedlastva* naciji prav gotovo tuj.

Plemiški red sredi našega okolja ni nič manj tuj, in sicer zaradi svojih *civilnih in javnih* prerogativ.

Kaj je nacija? Telo združenih, ki živijo pod *skupnim* zakonom in jih predstavlja ista *zakonodajna oblast*. Ali ni kar preveč očitno, da ima red plemstva privilegije,

2. Ne govorim o duhovščini. V moji misli to ni red, ampak poklic, zadolžen za določeno javno delovanje [a]; tu privilegij ne gre osebi, ampak funkciji, kar je nekaj bistveno drugega. Če so v Cerkvi neizkoriščene dobrine, je to zloraba. Vsi cerkveni ljudje morajo biti koristni, ali za javno izobraževanje ali za verske kulte in obrede. Kajti preden so bili sprejeti v vrste duhovščine, so morali prestati dolg niz preizkušenj in to ni razlog, da bi na to telo gledali kot, da tvori posebno *kasto*. S to besedo lahko razumemo le razred mož, ki – brez funkcije in brez koristi in torej samo zato, ker obstajajo – uživa privilegije, ki se nanašajo na osebo. S tega gledišča, ki je pravo, obstaja samo en red, plemstvo. To je v resnici neko ljudstvo posebej, toda napačno ljudstvo, ki – zato, ker nima koristnih organov – samo ne more obstajati in se obesi na pravo, resnično nacijo, podobno kot rastlinski plevel, ki lahko živi samo od semena rastlin, ki jih spodjeda in izsušuje. Duhovščina, trgovci, vojaki in uradniki tvorijo štiri razrede javnih mandatarjev, ki so povsod potrebni. Zakaj so v Franciji obtoženi *aristokratizma*? Zato, ker je plemiška kasta uzurpirala vse dobre položaje; naredila si jih je za nekakšno dedno dobro, tako jih izkorišča – ne v duhu družbenega zakona, ampak v svojo posebno korist.

a In prav zato je nekaj med nami. Če duhovščina ne bi bila nič drugega kot *red*, ne bi bila nič dejanskega. V politični družbi so samo privatni in javni poklici. Zunaj tega so traparije ali nevarni videzi.

b Var.: so...

ugodja in celo pravice, ločene[č] od pravic velikega telesa državljanov? S tem izstopajo iz splošnega reda, iz občega zakona. Tako postane ta red že zaradi svojih civilnih pravic nekakšno posebno ljudstvo v velikem narodu. To je resnično *imperium in imperio*. Tudi svoje *politične* pravice izvajajo posebej. Imajo lastne predstavnike, ki jih nič ne zavezuje, da bi skrbeli o ljudstvu. Telo njihovih predstavnikov zaseda posebej; kadar pa se zberejo v isti dvorani s predstavniki navadnih državljanov, velja, da je njihovo predstavništvo bistveno drugačno: je tuje narodu že po načelu, ker njegovo poslanstvo ne izhaja iz ljudstva, saj je v tem, da ne zagovarja in brani splošnih interesov, ampak svoj posebni interes. Tretji stan zajema torej vse, kar pripada naciji; in vsega, kar ni tretji stan, ni mogoče obravnavati, kot da je nacija. Kaj je tretji stan? Vse.

DRUGO POGlavJE

Kaj je bil doslej tretji stan? Nič.

Ne bomo proučevali stanja hlapčevstva, v katerem je tako dolgo čemelo ljudstvo, tudi ne razmer ustrahovanja in poniževanja, v katerih še vedno tiči. Njegov civilni položaj se je spremenil; pa še se mora spremeniti: prav nemogoče je, da bi nacija kot telo ali tudi kateri njen posamezni del postal svoboden, če to ni tudi tretji stan. Človek ni svoboden zaradi privilegijev, ampak zaradi pravic, ki po zakonu pripadajo vsem.

Če bi se aristokrati lotili, pa čeprav za ceno te svobode, ki so je ne vredni, tiščati ljudstvo v zatiranju, bi se jih drznilo vprašati, v kakšnem svojstvu to počno. Če bi odgovorili, da v svojstvu osvajalcev, bi jim bilo treba pritrditi, to bi pomenilo poseči nekoliko nazaj. Toda tretji stan se nima bati sestopanja v preteklost. Sestopil bo do dne pred osvojitvijo; in ker je danes dovolj močan, da se ne dovoli podjarmiti, bo njegov odpor brez dvoma učinkovitejši. Zakaj pa ne bi poslali nazaj v hoste Frankofonije vseh tistih družin, ki še živijo v norem prepričanju, da so izšli iz rase osvajalcev in da so podedovali njihove pravice?

Nacija, tedaj očiščena, se bo lahko potolažila, mislim, s tem, da jo sestavljajo samo nasledniki Galcev in Romanov. Če nam je namreč v resnici do tega, da razlikujemo rojstvo od rojstva, bi bilo nemara bolje, če bi našim ubogim sodržavljanom razkrili, da to, kar prihaja od Galcev in Romanov velja najmanj toliko kot tisto, kar bi lahko prišlo od Sicambrov, Welchev in drugih divjakov, ki bi prišli iz host in mlakuš[a] stare Germanije? Ja, porečete; toda osvojitev je porušila vsa razmerja in plemstvo po rojstvu je prešlo na stran osvajalcev. Že, že – treba ga je spraviti na drugo stran, tretji stan bo postal plemiški, ko bo sam postal osvajalec. Če bi v privilegiranim redu, večnem sovražniku tretjega stanu, videli le tisto, kar se v njem da videti, otroke tega istega tretjega stanu, kaj bi rekli o divjem očetomorstvu, s kakršnim sovražijo, prezirajo in zatirajo svoje brate[b]?

č Var.: od samih pravic.

a Var.: in iz blata...

b Var.: Toda, če je v rasah vse spremešano, če kri Frankov, ki ločena ne bi bila nič boljša, teče skupaj z galsko krvjo, če so predniki tretjega stanu očetje vse nacije, mar ne bi bilo upanja, da se bo nekega dne končalo to dolgo očetomorstvo, s katerim se en razred kiti, ko ga vsak dan počenja nad vsemi drugimi?

A sledimo našemu predmetu. S tretjim stanom je treba razumeti celoto državljánov, ki pripadajo skupnemu redu. Vse, kar je z zakonom privilegirano, na kakršenkoli način, je zunaj splošnega reda, je izjema od splošnega zakona in zato nikakor ne pripada tretjemu stanu. Rekli smo: splošni zakon in splošno predstavništvo, to naredi *nacijo*. Še preveč res je, da je nekdo v Franciji nič, kadar nima zase ničesar drugega kot varstvo splošnega zakona; če nam ni do kakšnega privilegija, se moramo odločiti, da bomo potrpežljivo prenašali zaničevanje, krivice in šikane vseh vrst.

Da bi nesrečni ne-privilegiranci preprečili, da bi jih popolnoma zbrisali, ne morejo storiti ničesar drugega, kot da se na vsakršne nizkotne načine navežejo na nekoga velikega; samo za to ceno kupijo možnost, da se lahko, ob priložnostih, sklicujejo na *nekoga*.

Toda na tem mestu nam gre manj za civilni položaj reda tretjega stanu kot pa za njegova razmerja z ustavo. Poglejmo, kaj je v tem smislu z generalnimi stanovi. Kateri so bili njegovi domnevni predstavniki? Za določen čas plemeniteni ali privilegirani ljudje. Ti lažni predstavniki celo niso bili vedno svobodno delo ljudskih volitev. Včasih so v generalnih stanovih – in v provincijskih stanovih skoraj povsod – gledali na ljudsko predstavništvo kot na pravico nekaterih uradov ali položajev.

Staro plemstvo ne more trpeti novih plemenitašev; ne dovoli jim zasedati skupaj z njim, če ne morejo dokazati, kot se reče, štirih generacij in sto let. Tako jih potiska v red tretjega stanu, kateremu pa očitno ne pripadajo. Vendar pa so v očeh zakona vsi plemiči enaki, tisti od včeraj kakor tudi tisti, ki jim bolj ali manj uspeva skriti svoj izvor ali svojo uzurpacijo. Vsi imajo enake privilegije. Samo mnenje jih razločuje. Toda, če je tretji stan že prisiljen prenašati neki predsodek, ki ga je zakon blagoslovil, pa ni nikakršnega razloga, da bi se podrejal takšnemu predsodku, ki je zoper besedilo zakona.

Kar naj počnejo z novimi plemiči, kar hočejo; gotovo je, da brž, ko neki državljan dobi privilegije, ki so nasprotni splošnemu pravu, sam ni več iz vrst splošnega reda. Njegov novi interes je nasproten splošnemu interesu; neprimeren je za to, da bi volil za ljudstvo.

To neovrgljivo načelo izobča iz predstavništva reda tretjega stanu tudi preproste privilegirance za določen čas. Tudi njihov interes je bolj ali manj sovražen splošnemu interesu; in čeprav jih mnenje uvršča v tretji stan in čeprav je glede njih zakon nem, jih narava stvari, močnejša od zakona in mnenja, nezmotljivo postavlja zunaj splošnega reda.

Bo kdo rekel, da to, da hočemo odstraniti iz tretjega stanu ne samo dedne privilegirance, ampak tudi tiste, ki uživajo lečasne privilegije, pomeni, da hočemo z radostjo v srcu oslabiti ta red, ga oropati njegovih najbolj razsvetljenih, najbolj pogumnih in čislanih članov?

Zakaj razum in močna pravica, ne bi nekega dne – tako kot bahavost – pritisnila na privilegirane, da bi sami, v imenu novega interesa, toda pravega, bolj socialnega, spodbujali, terjali njihovo *rehabilitacijo* v red tretjega stanu?

Čisto mogoče je, da skušam zmanjšati moč ali častitljivost tretjega stanu, saj se v mojem duhu nenehno meša z idejo nacije. Toda ne glede na motiv, ki nas usmerja, vprašam, ali lahko storimo, da resnica ni resnica? Če je neka vojska imela smolo, da so iz nje dezertirale najboljše čete, ali jim mora potem še vseeno zaupati, da jo bodo branile? Vsak privilegij, tega ne ponavljamo nikoli dovolj, je nasproten splošnemu pravu, potemtakem vsi privilegirani, brez razločka, tvorijo drugačen razred, nasproten tretjemu stanu. Hkrati pripominjam, da ta resnica ne vsebuje ničesar alarmantnega za prijatelje ljudstva. Narobe, napeljuje k velikemu nacionalnemu interesu in daje silovito čutiti nujo po takojšnjem zatretju vseh začasnih privilegijev, ki delijo tretji stan in se zdi kot da ga hočejo obsoditi na to, da bi položil svojo usodo v roke sovražnikov. Sploh pa ne smemo ločiti te ugotovitve od naslednje: ukinitvev privilegijev v tretjem stanu ni izguba oprostitev, ki so jih deležni nekateri njegovi pripadniki.³ Te oprostitev pogosto niso nič drugega kot splošne pravice. Bilo je skrajno nepravilno oropati zanje občost ljudstva. In tako terjam – ne izgubo neke pravice, ampak njeno povrnitev; in če kdo oporeka, da s tem, ko kateri od teh privilegijev postane splošen, kot na primer tisti, da se nikakor ne sme streljati na policijo,⁴ bi si preprečil izpolnjevanje neke družbene potrebe; odgovarjam, da mora biti vsaka družbena potreba naloga in breme vseh in ne enega posebnega razreda državljanov in da mora biti človek kaj daleč od vsakršnega razmišljanja in od vsakršne pravičnosti, da ne najde bolj nacionalnega sredstva za izpopolnitev in nadaljnje ohranjanje takšnega varnostnega stanja, kakršnega hočemo imeti[c]. Zgodi se, da je kdo zaprepasčen, ko sliši tožbe zaradi trojne cerkvene, vojaške in trgovske aristokracije.

Radi bi, da bi to obveljalo le kot manira govorenja, toda te besede je treba vzeti zares. Če so generalni stanovi tolmač splošne volje in imajo, iz tega naslova, zakonodajno oblast, ali mar ni jasno, da je resnična aristokracija tam, kjer so generalni stanovi le *klero-nobili-juridi* skupščina?

Tej strašni resnici dodajte še, da so na ta ali oni način vse veje izvršilne oblasti padle v kasto, ki oskrbuje Cerkev, Trgovino in Vojsko. Zaradi nekakšnega duha bratstva se imajo plemiči med seboj raje in sebe raje kot ostalo nacijo. Uzurpacija je popolna; zares vlada jo.

Če beremo zgodovino dovolj pozorno, da ugotovimo, ali se dejstva ujema ali ne s temi spoznanji, se bomo prepričali – govorim iz izkušnje – da je velika zmota verjeti, da je Francija podložna monarhičnemu režimu.

c Var. in dodatek: Tako se je zgodilo, da domnevni predstavniki tretjega stanu – bodisi zato, ker so volitive povsem zatajile, bodisi zato, ker jih ni izvolila večina članov tretjega stanu iz mest in podeželja, ki so imeli pravico do predstavnštva, bodisi zato, ker zaradi privilegijev niso imeli pravice biti izvoljeni – tisti, ki so doslej nastopali v generalnih stanovih, dejansko sploh niso imeli resničnega pooblastila ljudstva.

3. Nekateri municipalni častniki, predsedniški prokurator v Rennesu itd., so že dali lep zgled odpovedovanja oprostitev ali privilegijem, ki jih razlikujejo od ljudstva.

4. Ne morem si kaj, da ne bi opozoril na moje presenečenje, ko sem videl, da so plemiči oproščeni, če streljajo na policijo! To pomeni nadvse visokostno preziranje edine pretveze, na katero hočejo navezati toliko staro žitnih teženj! Od česa pa bodo zahtevali ceno, če ne od krvi, prelite za kralja? M.C. je z nepozabnim domislekom zadel ta večni refren: »Je bila kri ljudstva torej voda«?[a]

a Ta navedek je iz »Memoire pour le peuple français« (pripr. Cerutti), 1788 in -8, str. 26. (op. ured.)

Rešite iz naših analov kakšno leto pod Ludvikom XI, Richelieujem in kakšen trenutek iz časa Ludvika XIV, kjer vidimo despotizem v čistem stanju; mislili boste, da berete zgodovino *dvorne* aristokracije. Vladal je dvor in ne monarh. Dvor vzpostavlja in ukinja, dvor je tisti, ki postavlja in odstavlja ministre, ki ustanavlja in deli položaje in funkcije itd. In kaj je to dvor, če ne glava te ogromne aristokracije, ki prekriva vse dele Francije, ki s svojimi člani sega do vsega in povsod izvaja vse, kar je pomembno v vseh delih javnega življenja? Tako so se ljudje navadili, da so v svojem momljanju ločili monarha od oblastniških nosilcev. Vedno so gledali na monarha kot na strahovito prevaranega človeka, brez varstva in zaščite sredi dejavnega in vsemogočnega dvora in nikoli jim ni padlo na um, da bi se hudovali nanj za vse hudo, ki se je dogajajo v njegovem imenu.

Povzemimo: tretji stan doslej ni imel svojih resničnih predstavnikov v generalnih stanovih. Njegove politične pravice so potemtakem nične.

T R E T J E P O G L A V J E

Kaj hoče tretji stan? Postati nekaj.

Nikakor ne gre soditi o njegovih zahtevah na podlagi posamičnih opazk nekaterih avtorjev, ki so bolj ali manj poučeni o človekovih pravicah. Red tretjega stanu[a] je v tem pogledu še močno zaostal, ne pravim tega samo v luči tistega, ki je proučeval družbeni red, ampak tudi s stališča množice splošnih idej, ki oblikujejo javno mnenje.

Resničnih pritožb tega reda ne moremo presojeti drugače kot na podlagi pristnih zahtev, ki jih velike mestne uprave naslavljajo na vlado. Kaj vidimo? Da hoče ljudstvo *nekaj biti*, in po pravici povedano, kar se da malo. Hoče imeti predstavnike v generalnih stanovih, se pravi zastopnike *iz svojega reda*, ki so večji predstavljati njegove zahteve in ki so branilci in zagovorniki njegovih interesov. Toda, kaj bi jim pomagalo, če bi prisostvovali generalnim stanovom, če pa bi tam prevladoval njim nasproten interes! S svojo prisotnostjo bi samo potrdili zatiranje, katerega večne žrtve so. In tako je čisto jasno, da tretji stan ne more priti volit v generalne stanove, če si tam ne more zagotoviti *vsaj enakega vpliva kot ga imajo privilegirani* in zahtevati enako število predstavnikov kot ga imata druga dva reda skupaj⁵ in končno, ta predstaviška enakost bi postala popolnoma iluzorna, če bi vsak dom imel svoje ločene glasove. Tretji stan torej zahteva, da se glasuje *po glavi in ne po redih*. Na to so zvedene zahteve, za katere je videti, da so tako razburile privilegirane, ker so mislili, da bo že s tem postala reforma zlorab neizogibna. Pravi namen tretjega stanu pa je, da si zagotovi v generalnih stanovih enak vpliv kot ga imajo privilegirani. Ponavljam: bi lahko terjal manj? In ali ni jasno, da – če je njegov vpliv izpod ravni enakosti – ne more upati, da bo izstopil iz politične ničnosti in postal *nekaj*?

Toda resnična nesreča je, da trije člani, ki tvorijo zahtevo tretjega stanu, ne zadoščajo za to, da bi mu prinesli enakost vpliva, čemur pa se dejansko ne morejo odre-

a Var.: Tretji stan

5. Pristali so na to drugo zahtevo, niso se izrekli o tretji, povsem zavrnili pa so prvo. Toda ali ni čisto jasno, da ni enega brez drugega? Tvorijo celoto. Uničiti eno, pomeni ukiniti vse tri. Pozneje bomo pokazali, komu gre, da se izreka glede vsega, kar zadeva ustavo.

či. Zaman bodo dosegli enako število predstavnikov iz svojega reda: vpliv privilegiranih se bo vsilil in zagospodoval v samem svetišču tretjega stanu. Kje pa so mesta, položaji, službe, beneficije? Na kateri strani je potreba po zavarovanju? Na kateri strani je moč, ki lahko zagotovi zavarovanje? ... In mar ne-privilegiranci[b], ki bi se zdeli zaradi svojih sposobnosti najbolj primerni za podporo interesov svojega reda, niso vzgojeni v vraževernem ali prisilnem spoštovanju do plemstva? Vemo, da se ljudje na splošno upognejo vsem šegam, ki jim lahko koristijo. Nenehno mislijo, kako bi izboljšali svojo usodo; in ker osebna pridnost ne more napredovati po poštenih poteh, se podajo na napačne. Ne vem za nobeno antično ljudstvo, ki je privajalo svoje otroke nasilnim in nepoštenim nalogam, ki jih ne bi nagrajevalo prav po takšnih uspehih ali za te vrste prizadevanja.[c] Prav tako je bil, med nami, najbolj spreten razred iz tretjega stanu prisiljen, da se je prepustil volji močnih mož, da je dosegel, kar je potreboval. Temu delu nacije je uspelo[č] oblikovati nekakšno veliko predsobo, kjer je ves čas na preži okrog tega, kar rečejo ali storijo njihovi gospodarji – in je vsak hip pripravljen žrtvovati vse za nagrado, ki si jo obetajo od sreče, da ugaajo. Kako naj, ko vidimo takšne šege, uidemo bojazni, da najbolj pristnih lastnosti za obrambo nacionalnega interesa ne bodo prostituirali v predsodke? Najbolj trdovratni zagovorniki aristokracije bodo v redu tretjega stanu in med ljudmi, ki so – rojeni z veliko duha in malo duše – tako lačni oblasti[d] in objemov velikih, kolikor so nesposobni, da bi občutili ceno svobode.

Poleg aristokratskega imperija, ki v Franciji razpolaga z vsem, in poleg fevdalnega vraževerja, ki še vedno preplavlja večino duhov, je treba upoštevati tudi vpliv lastnine: to je naravna stvar; sploh je ne preganjam; toda strinjali se boste, da gre še vedno v celoti v korist privilegiranih in da lahko upravičeno sumimo, da jim daje močno oporo proti tretjemu stanu.

Mestne oblasti so preveč zlahka verjele, da je dovolj, če odstranijo osebo privilegiranega iz vrst predstavnikov ljudstva in da se bodo že s tem spravili na varno pred vplivi privilegijev. Na podeželju in sploh povsod pa velja, da ima vsak vsaj malo priljubljen gospod, če le hoče, za seboj nepopisno veliko množico navadnih ljudi. Preračunajte posledice in reakcije tega prvega vpliva in pomirite se, če le morete, glede rezultatov skupščine; videli boste, da so daleč od prvih ljudskih zborovanj, vendar še vedno kombinacija njihovih prvotnih sestavin.

Bolj ko se ukvarjamo s tem vprašanjem, bolj prepoznavamo nezadostnost treh zahtev tretjega stanu. Toda že takšne kot so doživljajo silovite napade; proučimo razloge te sovražnosti.

b Var.: Oni sami.

c Var.: Pri nekem starem narodu so dali otrokom jesti šele potem, ko so opravili nasilne ali kakšne prevejane naloge. To je bil način, da so jih na to privadili in jih izmojstrili.

č Var.: Tako ta nesrečni del uspe.

d Var.: Bogastva, moči.

§ 1

Prva zahteva

Da so predstavniki tretjega stanu izbrani samo iz državljanov, ki resnično pripadajo tretjemu stanu.

Razložili smo že, da resnično pripada tretjemu stanu, kdor ne uživa nobene vrste privilegija.

Trgovci, ki so se povzpeli v plemstvo skozi neka vrata, ki so jih pozabili za seboj zapreti,⁶ hočejo po vsej sili biti generalni stanovi. Rekli so si: plemstvu ni do nas; nam ni do tretjega stanu, če bi bilo mogoče, da bi izoblikovali poseben red, bi bilo čudovito; toda tega ne moremo. Kaj storiti? Ne ostane nam drugega kot da ohranjamo staro napako, ko je tretji stan volil plemiče; na ta način bomo zadovoljili naše želje, ne da bi zatajili naše cilje. Vsi novi plemenitaši, ne glede na izvor, so hiteli ponavljati v istem duhu: tretji stan mora imeti možnost voliti plemiče. Staro plemstvo, ki se ima za pravo, ni enako zainteresirano za ohranjanje te zmote; zna pa računati. Reklo je: naše otroke bomo postavili v zbornico preprostih in, gledano v celoti, je to, da vzamemo nase predstavljanje tretjega stanu, pravzaprav izvrstna ideja.

Ko je enkrat volja trdna, razlogov, kot se ve, nikoli ne manjka. Treba je, so rekli, ohraniti staro *uporabo ...*, sijajno rabo, ki je tretji stan prav do tega trenutka popolnoma izločila iz predstavnitva, namesto, da bi mu ga nudila! Red tretjega stanu ima svoje politične pravice, kakor tudi svoje civilne pravice; sam mora izvajati oboje. Le kakšna je ta ideja, da naj bi *razločevali* redove po koristnosti prvih dveh in nesreči tretjega in jih *zamenjevali*, brž ko je to še koristno prvima dvema in škodljivo naciji! Kakšno rabo ohraniti, ko pa vendar gre za to, da se lahko kleriki in plemiči polastijo doma tretjega stanu! Pri moji veri – bi se imeli oni za zastopane, če bi tretji stan lahko preplaval deputacijo njihovih redov?

Zato, da bi razkrili nečednost nekega načela, je dovoljeno, da potisnemo njegove posledice kolikor daleč lahko gredo. Poslužujem se tega sredstva in pravim: če si ljudje iz tretjega stanu dovolijo, da ravnodušno predajo svoja pooblastila, komur jim je pač všeč, je prav mogoče, da bodo v skupščini nastopali samo člani enega reda. Ali bi pristali, denimo, na to, da lahko kler predstavlja vso nacijo? Še delj bom šel. Potem, ko v roke enega reda položimo zaupanje treh stanov, osredotočimo na eno samo osebo pooblastila vseh državljanov: bomo zagovarjali *mnenje*, da en sam človek lahko nadomesti generalne stanove? Kadar neko načelo vodi v nesmiselne posledice, pomeni, da je slabo.

Dodajajo, da škoduje svobodi mandantov, če jih omejujemo v njihovi izbiri; na to domnevno težavo imam dva odgovora. Prvi je, da je to nepošteno – in dokazal bom. Poznamo gospostvo gospodov nad kmeti in drugimi prebivalci podeželja; poznamo običajne ali možne manevre njihovih številnih agentov, všteti uradnike

6. Pravijo, da se hočejo posej *dobro sestaviti*; zato so sprejeli ukrep, po katerem bodo vsa mesta trgovske-ga plemstva pripadala samo tistim, ki jih že imajo. Spomnimo se, kaj smo rekli malo prej o aristokratizmu, ki je lakomen vsakršne oblasti.

njihovega pravosodja. Vsakemu gospodu, ki bo hotel vplivati na prve volitve, je torej, v splošnem, zagotovljeno, da bo delegiran v razsodišče in potem ne bo šlo za nič drugega več kot za izbiro izmed gospode same ali izmed tistih, ki so si zaslužili njihovo najbolj intimno zaupanje. Ali bo služilo svobodi ljudstva, če si boste priskrbeli oblast zato, da izdate njegovo zaupanje? Strašno je slišati, kako se skruni sveto ime svobode, da bi prikrili podobe, ki so ji kar najbolj nasprotne. Seveda je treba pustiti mandantom vso svobodo in prav zato je treba nujno izločiti iz njihove delegacije vse tiste privilegirane, ki so preveč navajeni neusmiljeno gospodovati ljudstvu.

Moj drugi odgovor je neposreden. Nikjer in nikakor ne more biti neomejene svobode ali pravice. V vseh deželah je zakon določil nekatera svojstva, brez katerih ni mogoče voliti in biti voljen. Tako mora na primer zakon določiti starost, izpod katere človek ni sposoben predstavljati svojih sodržavljanov. Tako so ženske povsod, pa naj je to dobro ali slabo, izvzete od te vrste pooblastil. Povsem samoumevno je tudi, da potepuh, berač ne more biti deležen političnega zaupanja ljudstva. Mar bi bilo hlapcem in vsem, ki so odvisni od nekega gospodarja, nenaturaliziranim tujcem dopuščeno, da nastopajo med predstavniki nacije? Politična svoboda ima torej svoje meje prav tako kot civilna svoboda. Gre samo za to, da vemo, če je pogoj ne-izvoljivosti, ki ga terjata tretji stan, prav toliko bistvenega pomena kot tisti, ki sem jih pravkar navedel. Primerjava gre vsa v njegov prid; zakaj kakšen berač, tujec, lahko nimata nasprotnega interesa od interesa tretjega stanu, medtem ko sta plemič in klerik po svojem položaju prijatelja privilegiranih, od katerih imata koristi. Tako je položaj, ki ga zahteva tretji stan, zanj najpomembnejši med vsemi, ki jih mora zakon, v skladu s pravičnostjo in naravo stvari, dati predstavnikom na izbiro.

To razmišljanje bom poskusil še bolj utemeljiti z naslednjo predpostavko. Predpostavim, da je Francija v vojni z Anglijo in da se vse, kar zadeva sovražnosti pri nas dogaja v okviru nekega Direktorija, ki ga sestavljajo nacionalni predstavniki. V tem primeru vprašam Direktorij, ali bi dovolil provincam, pod pretvezo, da noče prizadeti njihove svobode, da za svoje predstavnike v Direktoriju izberejo člane angleškega ministrstva?

Privilegirani se seveda ne izkažejo za nič manjše sovražnike splošnega reda kakor so Angleži sovražniki Francozov v času vojne.

Zaradi teh načel ni treba dopustiti, da tisti del tretjega stanu, ki preveč izključno pripada članom dveh prvih redov, požanje zaupanje navadnih ljudi. Opažamo, da so zato nesposobni že po svojem položaju; in vendar, če seveda njihovo izobčenje ni bilo zgolj formalno, potem vpliv gospodov, ki je postal zanje same nekoristen, lahko začne delovati v korist ljudi, s katerimi razpolagajo. Terjam predvsem pozornost do številnih agentov fevdalnosti.⁷

7. Neštete šikane teh agentov še vedno pretresajo podeželje. Lahko rečemo, da privilegirani red vleče za sabo prav tako zoprn rep kot je sam. Državna blagajna, s svojimi stoterimi rokami, ne bremeni ljudi huje kot ti agenti.

Sicer pa je res odvrtno s strani tega barbarskega režima, da moramo še trpeti, na nesrečo Francije, razdelitev na tri sovražne redove. Vse bi bilo izgubljeno, če bi si mandatarji gosposke prilastili predstavnštvo navadnega reda. Kdo ne ve, da so služabniki bolj zagrizeni in ostri v obrambi interesov gospodarjev kot ti sami?

Vem, da je to prepoved mogoče raztegniti še na veliko ljudi, saj zadeva še posebej vse uradnike pravosodja⁸ itd ...; toda tu ima oblast moč stvari.

Dauphine je glede tega velik zgled. Nujno je izločiti, kot so storili v Dauphineji, iz izvoljivosti tretjega stanu fiskalne agente in njihove poroke, tudi ljudi iz uprave itd. Kar zadeva veleposestnike, ki pripadajo prvima dvema redovoma, mislim, da so v svojem sedanjem položaju preveč odvisni, da bi lahko svobodno volili v korist njihovega reda.

Toda, ali mar ne smem upati, da bo nekega dne zakonodajalec dopustil, da se bo poučil o vprašanih poljedelstva, o vprašanih civizma in javne blaginje; da bo končno nehal zamenjevati med seboj davkarsko dobičkaželjnost in delo vladanja? Tedaj bodo dovolili, celo spodbujali *davek na življenje* po glavi posestnika in tedaj bomo na tega tako dragocenega posestnika, gledali samo kot na svobodnega zakupnika, *fevdnika*, ki je zelo pravšen zato, da podpira nacionalne interese.⁹

Mislili so, da bodo povečali težave, ki jih pravkar razbijamo, ko so začeli razglašati, da tretji stan nima dovolj razsvetljenih članov, ne dovolj pogumnih itd., da bi ga lahko predstavljali in da se morajo zateči k razumu plemstva ... Ta čudaška trditev ne zasluži odgovora. Poglejte *bolje stoječe razrede* tretjega stanu in, skupaj z vsemi, pozivam dobrostoječe razrede, tiste, v katerih nekakšno zadovoljivo udobje ljudem dopušča, da dobijo svobodnjaško vzgojo, da gojijo svoj razum in ga razvijejo do zanimanja za javne zadeve. Ti razredi namreč nimajo drugega interesa kot interes vseh ljudi. Poglejte, če med njimi ni dovolj izobraženih, poštenih, v vseh pogledih dostojnih predstavnikov naroda. Toda navsezadnje, pravijo, kaj, če se neka občina upira in noče svojih pooblastil tretjega stanu podeliti nikomur razen plemiču ali cerkvenemu veljaku? Če ne zaupa nikomur, razen njima? ...

Rekel sem že, da ne more biti neomejene svobode in da je med vsemi pogoji, ki jih je treba predpisati glede izvoljivosti najbolj nujen tisti, ki ga terja tretji stan. Pa odgovorimo še bolj naravnost. Predpostavim, da bi si hotela neka občina škoditi za

8. *Patrimonialne pravice!* Ali si lahko[a] predstavljate kaj bolj čudnega[b]: Prav pravnim posvetovalnicam se imamo zahvaliti, da so žrtvovale največ kar so mogle ruševin in ostankov fevdalne anarhije. V državi, ki se ima za tako monarhično, je nenavadno, ko vidimo, da se je žezlo razletelo na tisoč drobcev in da so tatovi postali zakoniti lastniki. Seveda je to kaj čudna ideja o lastnini, če z njo zamenjavajo javne funkcije.

a Var.: Težko si je predstavljati.

b Var.: Nasprotnega politični pameti.

9. Aristokrat, ki se hoče šaliti na račun tega, kar imenuje pretenzije tretjega stanu, se zmeraj nagiba k temu, da zamenjuje ta red s svojim lakajem, sobarjem itd.; tedaj izbere jezik, ki ga ima za najprimernejšega, da izreče zaničevanje do ljudi, o katerih govori. Toda zakaj bi zadnji razredi onečaščali red, če z ničemer ne onečašča jo nacije? ... Kadar pa, narobe, hočejo razdeliti tretji stan, tedaj znajo zelo dobro ločevati različne razrede ljudstva. Pa kaj bi: to, kar ločuje ljudi, niso ne profesionalne razlike in ne njihova razsvetljenost, ampak inte resí. V sedanjih vprašanih so interesi samo dveh vrst: interesi privilegiranih in interesi nepriviligiranih (opomba k 2. izdaji).

vsako ceno; ali mora zato imeti pravico, da škoduje drugim? Če sem edini zainteresirani za postopke mojega poveljstva pooblastitelja, bi mi pač lahko rekli: Toliko slabše za vas, zakaj ste si pa izbrali tako slabega? Toda v tem primeru poslanci nekega okrožja niso samo predstavniki okrožja, ki jih je imenovalo, ampak morajo poleg tega predstavljati splošnost državljanov, glasovati za vse kraljestvo. Potrebno je torej splošno pravilo in takšne okoliščine – tudi če niso povšeči nekaterim pooblaščenecem – ki lahko obvarujejo nacijo pred kapricami nekaj elektorjev.

§ 2

Druga zahteva tretjega stanu

Da je število njihovih predstavnikov enako številu predstavnikov dveh privilegiranih redov.

Ne morem si kaj, da ne bi ponovil: sramežljivo nezadostnost te zahteve je čutiti še iz starih časov. Mesta v kraljestvu niso dovolj upoštevala napredka razsvetljenstva in tudi ne javnega mnenja. Na nič več težav ne bi naleteli, če bi zahtevali dva glasova nasproti enemu in morda bi se bili takrat podvzivali dati jim to enakost, zoper katero se danes tako gorečno bijejo.

Sicer pa, kadar gre za odločanje o zadevi, kakršna je ta, se ne smemo zadovoljiti, kot se vse prepogosto dogaja, da svoje želje, svoje hotenje ali rabo predložimo kot razloge; vrniti se je treba k načelom. Politične pravice morajo tako kot civilne upoštevati svojstvo državljana. Ta legalna lastnost je za vse enaka, ne glede na bolj ali manj realne kvalitete, ki pri vsakem posamezniku lahko tvorijo njegovo sposobnost, bogastvo ali užitek. Vsak državljan, ki izpolnjuje določene pogoje, da je lahko volivec, ima pravico biti zastopan in njegovo zastopništvo ne more biti frakcija zastopništva nekoga drugega. Ta pravica je ena; vsi jo enako izvajajo, kot so vsi enako varovani z zakonom, pri katerega nastajanju so sodelovali. Kako lahko po eni strani trdijo, da je zakon izraz obče volje, se pravi pluralnosti, množstva, hkrati pa hočejo doseči, da deset individualnih volj lahko uravnoteži tisoč posamičnih volj? Mar to ne pomeni izpostaviti se možnosti, da zakon naredi manjšina, kar je očitno zoper naravo stvari? Če ta načela, kljub svoji razvidnosti, nekoliko presega običajne misli, vabim bralca k primerjavi, ki je pred njegovimi očmi:

Ali ni res, da se vsem ljudem zdi pravično, razen g. škofu iz Nev.,¹⁰ da ima ogromno okrožje Poitouja v generalnih stanovih več predstavnikov kot majhno okrožje Gexa? Pravijo, da sta prebivalstvo Poitouja in njegov prispevek veliko večja kot Gexa. Priznavajo torej načela, na podlagi katerih je mogoče določiti delež predstavnštva. Bi radi, da o tem odloča davek? A čeprav ne poznamo prav natančno obdavčenja posameznih redov, pa kar samo pade v oči, da ga več kot polovico prenaša tretji stan.

Kar zadeva prebivalstvo pa tako vemo, koliko je tretji stan večji od prvih dveh

10. Teh besed »razen g. škofu iz Nev.« ni v 2. izdaji. Škof iz Neversa je bil tedaj Pierre de Seguiran. Morda je bil član skupščine veljakov, ki je izrekla takšno mnenje. Toda o tem nismo našli ničesar. (op. ured.)

redov. Kot nihče, tudi jaz ne vem, kakšno je resnično razmerje, a dovolil si bom narediti svoj izračun.

Najprej za duhovščino. Našteli smo 40. 000 župnij, vštveši podružnice, kar da število župnikov, skupaj	40.000
Lahko štejemo enega vikarja za štiri fare, eno z drugim je to skupaj	10.000
Število katedral je enako številu škofij; približno dvašest kanonikov na eno in stoštirideset škofov in nadškofov	2.800
Lahko domnevamo, kar na pogled, da je kapiteljskih kanonikov dvojno število	5.600
Poleg že omenjenih, cenim, da je drugih cerkvenih nadarbenikov okrog	3.000
In nazadnje, domnevam, da je še dva tisoč cerkvenih ljudi, v svetih redih, ki seveda nimajo nobene vrste nadarbin	2.000
Ostanejo še redovniki in redovnice, katerih število se je v zadnjih tridesetih letih močno zmanjšalo. Ne verjamem, da jih je danes več kot	17.000
Celotno število cerkvenih ljudi	80.400

Plemstvo. Poznam samo en način, ki bi nas približal številu ljudi tega reda: da vzamemo province, kjer je to število najbolj znano in ga primerjamo z ostalo Francijo. Takšna provinca je Bretanja; vnaprej povem, da je s plemstvom bolj rodovitna kot druge, bodisi zato, ker se sploh ne pregrešijo zoper red ali pa zaradi privilegijev, ki jih ohranjajo družine, etc. V Bretanji štejejo osemnajst sto plemiških družin, cenim pa jih na dva tisoč, ker nekatere še niso vstopile v stanove.

Če ocenimo, da ima vsaka družina pet članov, je v Bretanji deset tisoč plemiških ljudi, vseh starosti in obeh spolov. Ta številka je glede prebivalstva Francije v razmerju 1 proti 11. Moramo torej pomnožiti deset tisoč z enajst, in dobimo sto deset tisoč plemiških glav v celoti za kraljestvo, se pravi 110.000.

V celoti torej ni niti 200.000 pripadnikov prvih dveh redov. Primerjajte to številko s petindvajsetimi ali šestindvajsetimi milijoni duš in presodite stanje.

Če hočemo danes priti do istega sklepa na podlagi drugih, prav tako neizpodbitnih načel, moramo ugotoviti, da so privilegiranci glede na veliko telo državljanov isto, kar so izjeme glede na zakon.

Vsako družbo morajo urejati splošni zakoni, podvrženi splošnemu redu. Če že morajo biti izjeme, naj jih bo kar se da malo; in v nobenem primeru ne morejo imeti na javne zadeve enake teže in enakega vpliva kot splošno pravilo. Dejansko je nespametno primerjati z velikim interesom nacionalne množice interes izvzetih, kar počnejo, ko bi ju na kakršenkoli način radi uravnotežili. Sicer pa bomo o tem več rekli v šestem poglavju. Ko se bomo čez nekaj let spominjali vseh težav, ki jih moramo pretrpeti danes ob preskromnih zahtevah tretjega stanu, se bomo čudili zaradi bedne veljave pretvez, s katerimi so mu nasprotovali, kakor tudi in še bolj zaradi neznanke krivičnosti, ki so si jo drznili videti v njih.

Prav tisti, ki se zoper tretji stan sklicujejo na avtoriteto dejstev, bi v njih lahko prebrali, če bi bili pošteni, pravilo svojega ponašanja. Navsezadnje – nekoč je bilo dovolj nekaj trdnih mest, da so ustanovila zbornico preprostih v generalnih stanovih.

Po tem času je fevdalno suženjstvo izginilo in podeželje nudi številno populacijo *novih državljanov*. Mesta so se povečala in več jih je. Trgovina in obrt sta v njih ustvarila, če lahko tako rečemo, množstvo novih razredov, v katerih je veliko dobrostoječih družin, polnih dobro vzgojenih mož, privrženih javnim zadevam. Zakaj ta dvojna rast, ki je tako preseгла to, kar so bila nekoč mesta v ravnotežju naroda, ni iste oblasti spodbodla, da bi ustvarila dve novi zbornici v korist tretjega stanu? Pravičnost in dobra politika se združujeta v tej zahtevi.

Ne drznemo si biti tako nerazsodni glede neke druge vrste rasti, ki se je zgodila v Franciji; govorim o novih provincah, ki so bile združene po zadnjih generalnih stanovih. Nihče si ne upa trditi, da te nove province ne smejo imeti svojih predstavnikov, poleg tistih, ki so bili v stanovih po letu 1614. Zakaj torej, ko gre za naraščanje, ki ga je tako lahko primerjati z ozemljem, saj tovarne in delavnice nudijo, prav kot ozemlje, nova bogastva, nove prispevke in novo prebivalstvo, zakaj torej, pravim, jim odredajo predstavnike mimo tistih, ki so bili v stanovih leta 1614?

Toda jaz bežim pred pametjo ljudi, ki znajo prisluhniti samo svojim koristim. Lahko jim pridemo blizu samo z drugačnim razmišljanjem. Takšno jim ponujam. Ali ustreza današnjemu plemstvu, da ohranja jezik in držo iz gotskih časov? Ali ustreza tretjemu stanu, da ohranja ob koncu 18. stoletja turobne in čudne šege starodavnega suženjstva?[e] Če se tretji stan zna sebe zavedati in spoštovati, ga bodo spoštovali tudi drugi. Pomislite, da se je staro razmerje med redi spremenilo z dveh strani hkrati; tretji stan, ki je bil zveden na nič, je s svojo pridnostjo znova pridobil del tega, kar mu je najhujša krivičnost ugrabila. Namesto, da bi zahteval nazaj svoje pravice, je pristal, da mu jih niso vrnil, ampak prodal[f]. Toda, navsezadnje, na ta ali oni način, lahko pride do njih. Ne sme zanemariti dejstva, da je danes on sam nacionalna realnost, katere zgolj senca je bil nekoč; da je v tem dolgem spreminjanju plemstvo prenehalo biti tista strašna fevdalna stvarnost, ki je lahko nekaznovano zatirala, da ni več nič drugega kot senca, ki zaman poskuša še ustrahovati vso nacijo.

§ 3

Tretja in zadnja zahteva tretjega stanu

Da generalni stanovi ne volijo po redih, ampak po glavah.

S tem vprašanjem se lahko soočimo na tri načine: v duhu tretjega stanu, po interesih privilegiranih in nazadnje glede na dobra načela. Bilo bi nekoristno, s prvega vidika, če ne bi ničesar dodali k temu, kar smo že rekli; jasno je, da je za tretji stan to vprašanje nujno nadaljevanje dveh drugih.

Privilegiranci se bojijo enakosti vpliva v tretjem redu in jo razglašajo za neustavno; ta drža je še toliko bolj zaprepaščujoča, ker sta bila doslej dva proti enemu, ne da bi se našlo karkoli neustavnega v tej nepravični superiornosti. Globoko v sebi čutijo potrebo po tem, da bi ohranjali veto nad vsem, kar bi utegnilo nasprotovati njho-

e Var.: Da čemi ob koncu 18. stoletja v šegah.

f Var.: In je podvržen temu, da jih mora kupiti.

vim interesom. Sploh ne nameravam ponavljati razlogov, zaradi katerih je dvajset piscev pobijalo to težnjo in argument starih oblik. Samo eno pripombo imam. Gotovo, da so v Franciji zlorabe; in gredo nekemu v prid: nikakor niso koristne tretjemu stanu, prav njemu predvsem škodujejo. In zdaj vprašam, ali je v tem stanju stvari sploh mogoče ukiniti eno samo zlorabo, dokler je dopuščen veto tistim, ki kujejo iz njega dobiček? Vsaka pravica je brez moči: vse bi bilo treba pričakovati le od čiste velikodušnosti privilegiranih. Mar naj bi bila to ideja, ki si jo človek naredi o družbenem redu?

Če hočemo v sedanjih razmerah obravnavati isti predmet po načelih, ki so zasnovana zato, da jih razsvetlijo, se pravi po tistih načelih, ki oblikujejo družbeno vedo[g], neodvisno od slehernega posebnega interesa, potem to pomeni, da razkrivamo nov obraz tega vprašanja. Ni mogoče sprejeti zahtev tretjega stanu in ne obrambe privilegijev, ne da bi prevrnili najbolj jasne pojme. Seveda pa ne obtožujem dobrih starih mest kraljestva, da so imela takšen namen. Hotela so se približati svojim pravicam, s tem, da so terjala vsaj ravnotežje med dvema vplivoma; sicer pa so propovedovala sijajne ideje: zakaj jasno je, da bi bil veto enega reda na druge pravica, ki bi bila primerna zato, da vse paralizira v deželi, kjer obstajajo tako nasprotujoči interesi; gotovo je, da se pri glasovanju, ki ne poteka po načelu po glavah, izpostavljam nevarnosti, da ne bomo spoznali prave pluralnosti, kar bi bilo vsekakor največja neprijetnost[h], saj bi bil zakon radikalno ničn. Te resnice so nezankljive. Toda ali se bodo ti trije redi, kakor so konstituirani, lahko združili, da bi glasovali po glavah? To je pravo vprašanje. Ne. Če upoštevamo prava načela, ne morejo glasovati *skupno* ne po glavah in ne po redih[i]. Kakršnokoli razmerje uporabite znotraj njih, ne morejo izpolniti cilja, ki so si ga zastavili in naj bi bil v tem, da celoto predstavnikov povežejo s skupno voljo. To trditev bi bilo seveda potrebno razviti in dokazati; dovolite, da to preložim na šesto poglavje. Nočem se zameriti tistim zmernim osebam, ki se vedno bojijo, da se bo resnica v tej zvezi slabo izkazala. Najprej jih je treba pripeljati do priznanja, da je stanje stvari danes takšno – in sicer zgolj po krivdi privilegiranih – da je čas, da zavzamejo svoje mesto in da z vso močjo povedo, kaj je res in prav.

Č E T R T O P O G L A V J E

Kaj je poskušala vlada in kaj predlagajo privilegirani v korist tretjega stanu

Zavedena vlada je verjela – ne iz razlogov, ki bi ji jih lahko šteli v dobro, temveč zaradi napak in ker je bila prepričana, da jih ne more popraviti drugače kot s prostovoljnim sodelovanjem nacije, da si je zagotovila, s svoje strani, slepi pristanek za vse svoje projekte s tem, da je ponudila, da bo za nacijo kaj storila. S tega gledišča je g. de Calonne predlagal načrt provincijskih skupščin.

g Var.: Znanost o družbenem redu.

h Var.: Največja neprijetnost.

i Var.: Tega ne morejo ne po glavah ne po redih.

§ 1

Provincijske skupščine

Niti za hip se ni bilo mogoče ukvarjati z interesi nacije, ne da bi nas presenetila politična ničnost tretjega stanu. Minister je celo začutil, da je razlikovanje med stanovi v nasprotju z vsemi upanji na boljše in je brez dvoma načrtoval[a], da ga bo sčasoma ukinil. V tem duhu je bil vsaj zamišljen in pripravljen prvi načrt za provincijske skupščine. Treba ga je samo znova nekoliko pozorneje prebrati, da opazimo, da v njej ni upoštevan *osebni* red državljanov. Govori samo o njihovi lastnini, o *realnem* redu. Kot lastnik in ne kot duhovnik, plemič ali neplemič bi naj bil človek pozvan v te skupščine, ki so zanimive zaradi svoje vsebine, a veliko bolj pomembne zaradi načina, kako naj bi jih zasnovali, saj se je z njimi vzpostavljalo resnično nacionalno predstavništvo.

Razlikovali so štiri vrste lastnine: 1. gospostva. Tisti, ki imajo te vrste lastnino, plemiči ali neplemiči, kleriki ali laiki, naj bi tvorili prvi razred. V tri naslednje razrede so razvrstili navadno ali enostavno lastnino, v nasprotju z gosposko. Naravnjejšo distribucijo naj bi tvorila le dva, določena na podlagi narave dela in ravnotežja interesov; gre za lastnino vasi in mest. Ta zadnja naj bi poleg hiš zajemala tudi vse delavnice, obrti, tovarnice itd. Brez dvoma so verjeli, da še ni napočil čas, da bi v to dvojno delitev všteli navadno cerkveno lastnino. Tako so verjeli, da morajo pustiti enostavno lastnino duhovščine v ločenem razredu. Ta je bil drugi. Tretji je zajemal lastnino na podeželju, četrti pa v mestih.

Bodite pozorni na to, da so tri od teh vrst lastnine nerazločljivo posedovali državljani treh redov, trije razredi od štirih bi lahko bili nerazlikovano sestavljeni iz plemičev, neplemičev ali duhovnikov. Drugi razred sam pa naj bi vključeval malteške viteze in tudi laike, ki naj bi predstavljali bolnice, farne *delavnice* itd.

Naravno je, da verjamemo, da se bo na ta način, ko se javne zadeve obravnavajo v takšnih skupščinah ne upošteva je osebni red, kmalu izoblikovala skupnost interesov med tremi redi, ki bi zategadelj, pomenila splošni interes; in nacija bi končala tako, kakor bi vsaka nacija morala začeti; biti *eno*.

Veliko dobrih namer se je izmaknilo tako hvaljenemu duhu glavnega ministra. Pa ne gre zato, da ne bi bil videl interesa, kateremu je hotel služiti; gre za to, da sploh ni razumel resnične vrednosti tega, kar je skazil. Ponovno je vzpostavil nepolitično razdelitev osebnih redov; in čeprav bi že sama ta sprememba potegnila za seboj potrebo po novem načrtu, se je zadovoljil s starim in sicer glede vsega, za kar je menil, da ne prizadeva njegovih namer; nato pa se je čudil, ko je vsak dan izbruhnilo na tisoče težav, prav zaradi pomanjkanja soglasja. Predvsem plemstvo ni moglo dojeti, kako bi se moglo poslej regenerirati v skupščinah, kjer so pozabili na rodovnike. Njegova zaskrbljenost je bila, s tega vidika, zabavna za opazovalce.

Med vsemi napakami pri izvajanju te ureditve je bila največja pač ta, da so začeli pri strehi, namesto, da bi počivala na svojih naravnih temeljih, svobodnih volitvah

^a Var.: je bil načrtoval.

ljudi. Toda ta minister je vsaj, da bi počastil pravice tretjega stanu, naznanil število predstavnikov za njegov red, enako številu združene duhovščine in plemstva. Glede na ta člen je bila ureditev pozitivna. Kaj se je izcimilo? Da so imenovali poslance za tretji stan izmed privilegiranih. Poznam skupščino, kjer od dvainpetdeset članov le eden ni izmed privilegiranih. Tako torej služijo stvari tretjega stanu, celo potem, ko so javno oznanili, da mu hočejo biti pravični!

§ 2

Veljaki

Veljaki so prevarali upanja enega in drugega ministra. V njihovih očeh ni ničesar bolj pravičnega kot sijajni portret g. C ...: »Kralj jih je dvakrat zbral okrog sebe, da bi se z njimi posvetoval o interesih trona in nacije. Kaj so storili veljaki leta 1787? Branili so svoje privilegije zoper tron. Kaj so storili veljaki leta 1788? Branili so svoje privilegije nasproti naciji«. ¹¹ Namesto, da so se konzultirali z veljaki o *privilegijih*, bi se bili morali konzultirati o *razsvetljenstvu*. Tudi za najmanjšo podrobnost jim ni nadležno vprašati za nasvet, če le gre za njihove zadeve ali zadeve ljudi, ki jih resnično zanimajo. G. Necker se je zmotil. Toda ali si je bil mogel misliti, da bodo ti isti ljudje, ki so glasovali za vstop tretjega stanu v enakem številu v provincijske skupščine, zavrnilo to enakost za generalne stanove? Kakorkoli že, javnost se vsekakor ni zmotila. Vedno jo je bilo slišati, kako negoduje zaradi ukrepov, katerih neprimeren potek je predvidevala in jim je v najboljšem primeru napovedovala počasnost, značilno za nacijo. Toda ne prehittevajmo presoje zgodovine; še prezgodaj bo spregovorila o vlogi ljudi, ki so bili postavljeni v najugodnejše okoliščine in so lahko narekovali veliki naciji, kaj je prav, lepo in dobro, pa so raje prostituirali to veličastno priložnost za bedni interes telesa.

Poskusi ministrstva, kot vidimo, za tretji stan niso porodili koristnih plodov.

§ 3

Domoljubni pisatelji iz prvih dveh redov

Izredno dejanje je, da so stvar tretjega stanu veliko bolj goreče in silovito branili cerkveni in plemiški pisatelji kot pa nepriviligirani sami.

V okornosti tretjega stanu nisem videl drugega kot privajeno molčečnost in privzgojeni strah zatiranih, kar je še dokaz več o realnosti zatiranja. Mar je mogoče resno razmišljati o načelih in ciljnih stanja družbe, ne da bi bili do zadnjega vlakna ogorčeni zaradi strahotne pristranosti človeških ustanov? Sploh nisem presenečen, da sta prva dva redova poskrbela za poglobitve branilce pravice in človečnosti. *Izvedeni* nagibajo k izključni uporabi razuma in k trajnim navadam: člani tretjega reda sicer morajo iz tisoč razlogov biti sijajni; toda *razsvetljenos*[b] javne morale se

11. Ta zadnja dva stavka v 2. izdaji manjkata. Kar zadeva odlomek Ceruttija, ju ne najdemo v nobeni brošuri tega pisca pred shodom generalnih stanov. V njegovih *Bežnih opazkah o g. de Calonne* pa naletimo na nekoliko podobno misel: »Veljaki so dali, leta 1787, dokaz svoje zvestobe; leta 1788 pa dokaz svojega domoljubja.«

b Var.: Kajti če sposobni ... če člani ... razsvetljeni.

mora vendarle pokazati najprej pri ljudeh, ki so na veliko boljših mestih v družbi, da lahko dojamejo velika družbena razmerja in pri katerih je izvirna moralna moč manj zabrisana; zakaj so znanosti, ki so toliko stvar duše kot duha. Če nacija doseže svobodo, se bo, o tem sploh ne dvomim, hvaležno obrnila k domoljubnim piscem iz prvih dveh redov[c], ki so prvi zavrgli stare zmote in so se raje odločili za načela splošne pravičnosti kot pa za mučeniško kombinacijo interesa telesa nasproti interesu nacije. Ko čakajo na javne časti, ki jim jih bo podelila nacija, jim ni treba omalovaževati *hommage* državljana, katerega duša je vneta za svobodno domovino in obožuje vsa prizadevanja, ki ji poskušajo pomagati izstopiti iz mračnjastva fevdalnosti!

Prva dva redova sta seveda zainteresirana zato, da se tretjemu stanu vrnejo njegove pravice. Nikakor si tega ne gre prikrivati; porok javne svobode je lahko le tam, kjer je realna moč. Svobodni smo lahko samo z ljudstvom in zaradi njega.

Če tako pomembna ugotovitev le seže prek frivolnosti in ozkega egoizma večine francoskih glav, potem morajo biti le-te, če drugega ne, vsaj presenečene nad spremembami, ki so nastale v javnem mnenju. Carstvo razuma se vsak dan bolj širi; vse bolj in bolj terja vrnitev zaseženih pravic. Prej ali slej se bodo morali vsi razredi znajti v okvirih družbene pogodbe. Se bo to zgodilo zato, da bi si ponovno prigrabili neštete privilegije, ali zato, da bi jih žrtvovali despotizmu? To je pravo vprašanje. V temi barbarstva in fevdalnosti so bila resnična razmerja med ljudmi lahko porušena, vse nacije pretresene, sleherna pravica spriena; toda ob svitu razsvetljenstva se morajo gotski nesmisli razpršiti, ostanki antične krvoločnosti morajo izginiti in propasti. To je zanesljiva stvar. Ali pa bo družbeni red lahko, v vsej svoji lepoti, zavzel mesto prejšnjega nereda, če bo samo spremenil, kar je slabega? Ali bodo spremembe, ki jih doživljamo, plod neke državljanske vojne, ki bo v vseh pogledih pogubna za vse tri stanove in dobičkonosna samo za ministrsko oblast, ali pa bodo naravni, predvideni in dobro obvladani rezultat preprostega in pravičnega prepričanja, srečnega spleta, ki ga spodbujajo močni in odkrito izraženi razlogi vseh zainteresiranih razredov?

§ 4

Obljuba o enakem davčnem bremenu

Veljaki so izrazili formalno željo, da naj bodo vsi trije redovi deležni enakih obdavčitev. Toda glede tega vprašanja niso bili vprašani za mnenje. Šlo je za način sklica generalnih stanov in ne za odločitve, ki naj bi jih ta skupščina sprejela. Zato lahko gledamo na to željo kot na nekaj, kar je izšlo iz parov, iz parlamenta in končno iz mnogih posebnih družb in posameznikov, ki se danes hitijo strinjati, da morajo bogati plačati prav toliko kot revni[č]. Zelo dobro se ve, da – če bi bile dajatve to, kar bi morale biti, prostovoljno darilo davčnega zavezanca – tretji stan ne bi hotel biti bolj širokogruden kot drugi.

c Var.: Nacija ne bo prišla do svobode, ne da bi se s hvaležnostjo sklicevala na te avtorje.

č Var.: Revni. Mi ne moremo.

Ne moremo se pretvarjati, da takšne vrste sodelovanje ni prestrašilo dela javnosti. Dobro je[d], brez dvoma, in hvalevredno, da so v naprej pokazali pripravljenost, da se rade volje podvržejo pravični razporeditvi davkov, če jo bo le izrekel zakon. Toda od kod prihaja[e], se sprašujejo ljudje, v vrste drugega reda tako nova gorečnost, tolikšno soglasje in toliko naglice? Ali mislijo s tem, ko so se prostovoljno podredili obdavčenju, odvezati zakon tega, da bi bil akt pravice? Ali se ne bi utegnili zgoditi, da bi prevelika skrb za preprečevanje tega, kar počnejo generalni stanovi, pomenila ostati brez njih? Nikakor ne obtožujem plemstva, če reče kralju: Sire, generalne stanove potrebujete samo zato, da boste utrdili svoje finance; prav, nudimo, da plačamo toliko kot tretji stan; vi pa pogledajte, ali nas ta presežek ne bi mogel odrešiti skupščine, ki nas vznemirja bolj kot vas? Vendar takšnega koraka ni mogoče predpostaviti. Prej bi lahko posumili, da hoče plemstvo tretjemu stanu delati utvare, da hoče, za ceno nekakšne anticipacije pravičnosti, ponuditi zamenjavo za svoje trenutne drobne zahteve in ga odvrniti od mnenja, da je zanj nujno, da bi nekaj postal v generalnih stanovih. Zdi se, da pravi tretjemu stanu: « Kaj hočete? Da mi plačujemo kot vi? To je prav, plačali bomo. Vendar opustite stari tok stvari, ko niste bili nič, ko smo mi bili vse, in ko nam je bilo tako lahko plačevati samo, kar in kolikor smo hoteli. »

Tretji stan lahko odgovori: »Res je prišel čas, da tudi vi, kot mi, prenašate breme davkov, od katerih imate vi več koristi. Dobro ste predvideli, da ta grozljiva nepravilnost ne more več trajati. Če smo glede dajatev svobodni, je jasno, da ne moremo[f] dajati obilnejših kot vi.

Da, plačali boste, a ne iz širokogrudnosti, ampak zaradi pravice: ne zato, ker to radi storite, ampak ker morate. Z vaše strani pričakujemo dejanje pokornosti splošnemu zakonu, bolj to, kot pa dokazovanje žaljivega usmiljenja za red, s katerim ste tako dolgo delali brez usmiljenja. Toda to je zadeva, o kateri je treba razpravljati v generalnih stanovih; danes gre za to, da jih dobro konstituiramo. Če v njih tretji stan ni zastopan, bo nacija nema. Nič se v njih ne bo moglo veljavno storiti. Tudi, če bi našli način, da bi povsod vzpostavili dober red brez našega sodelovanja, ne moremo trpeti, da bi razpolagali z nami brez nas. Dolga in mučna izkušnja nam celo preprečuje, da bi verjeli v trdnost kakršnegakoli dobrega zakona, ki bi bil zgolj *dar močnejšega*. «

Privilegiranci se ne naveličajo pripovedovati, da je vse enako med redi, brž ko se odrečejo posebnim privilegijem. Če je vse enako, česa se torej bojijo s strani zahtev tretjega stanu? Mar si mislijo, da hočejo prizadeti sami sebe, ko napadajo splošno korist? Če je vse enako, čemu tolikšno naprezanje, da bi mu preprečili, da bi izstopil iz svoje politične ničnosti?

Toda sprašujem, kje je čudežna sila, ki bo zagotovila Franciji nemožnost sleherne zlorabe vsakršne vrste, samo s tem, da bo plemstvo plačalo svoj enak delež davkov? Zakaj če se še ohranjajo zlorabe ali neredi[g], neodvisno od tistih, ki se nana-

d Var.: Brez dvoma, so si rekli, to je dobro in hvalevredno.

e Var.: V vrste drugega reda prihaja.

f Var.: Ne moremo niti nočemo.

g Var.: Naredi, naj se mi razloži.

šajo na davščine, potem mi pojasnite kako so lahko vsi enaki – tisti, ki v tem uživajo in tisti, ki v tem trpijo.

Vse je enako! So torej zaradi duha enakosti izrekli tretjemu stanu najbolj žaljivo izobčenje iz vseh mest, iz vseh le nekoliko bolj dostojnih položajev? Ali so mu zaradi duha enakosti naložili povečanje davka, da bi ustvarili to veličastno količino vseh vrst virov, ki so namenjeni izključno tistemu, kar imenujejo *revno plemstvo*?

Mar ni v vseh zadevah, ki se pripetijo med našimi privilegiranci in človekom iz ljudstva tako, da je le-temu zagotovljeno, da bo nekaznovano zatiran, in sicer prav zato, ker se mora zateči k privilegiranim, če si že drzne terjati pravico? Samo oni razpolagajo z vso oblastjo in mar ni njihovo poglavitno mnenje, da v pritožbah tlačanov gledajo pomanjkanje ponižnosti, podložnosti, pokorščine?

Za koga so vsi ti privilegiji v pravosodnih zadevah, pri atribucijah, izklicih, odgoditvenih odlokih, pismih, itd., s katerimi ponižujejo ali upropaščajo nasprotno stran? Ali veljajo za nepriviligirani tretji stan?

Kdo so državljani, ki so najbolj izpostavljeni osebnim šikanam davkarjev in uradnikov v vseh vejah uprave? Pripadniki tretjega stanu, vedno mislim na resnični tretji stan, na tiste, ki nikoli ne užijejo nobene izjeme.

Zakoni – vsaj ti so tisti, ki bi morali biti izvzeti iz pristranosti in posebnosti – se sami izkažejo za sokrivca privilegiranih. Za koga kaže, da so narejeni? Za privilegirane. Zoper koga? Zoper ljudstvo etc., etc.

In zdaj bi radi, da bi bilo ljudstvo zadovoljno in ne bi terjalo ničesar več, ker je plemstvo privolilo, da bo plačevalo tako kot oni! Hočejo, da bi si novi rodovi zatisnili oči pred sodobno *razsvetljavo* in se mirno prilagodili zatiralskemu redu, ki ga rodovi, ki minevajo, ne morejo še bolj otežiti! Pa pustimo ta neizčrpni predmet, ki razkriva lahko samo občutenje indignacije.

Vsi posebni davki, naloženi tretjemu stanu, bodo abolirani; o tem ni treba dvomiti. Bila je pač to čudna dežela, v kateri so ljudje, ki so se najbolj okoristili z javnimi zadevami, k njim najmanj pridonesli; kjer so obstajali prav sramotni davki, ki so jih zakonodajalci sami proglasili za poniževalne. Kakšna dežela! Kjer delo pomeni *kršitev*, kjer je častno trošiti in poniževalno pridelovati, kjer se mukotrpnim poklicem reče *prostaški*, umazani, malovredni, pa je v njih umazana samo razuzdanost; in kot da bi bilo v delovnih razredih največ te razuzdanosti in bi bila prav pri njih najbolj pokvarjena?

In končno, vse te besede davčnih odlokov,¹² fevdnih oprostitev etc., bodo za vselej izgnane iz političnega jezika in zakonodajalec ne bo več bedasto užival, ko bo zavračal množice tujcev, katerim ta sramotna razlikovanja prepovedujejo v naše okolje vnašati svoj kapital in svojo industrijo.

12. Ne bo narobe, če na tem mestu opozorim, da bo ukinitvev davkov in njena nadomestitev s splošno subvencijo zelo koristna za privilegirane. Kdo je tisti, ki v največjem deležu plača ta davke, v deželah, kjer so davke osebne? Posestniki zakupnih dobrin. To je znana resnica. Če torej to nadomestite s splošno subvencijo vseh posesti, potem je jasno, da bodo zakupne posesti olajšane za ves delež novih davkov na danes nezakupne posesti; iz tega sledi, da se bogati, ki upajo, da bodo s to konverzijo spet zaslužili, ne smejo tako zelo šopiriti. V deželah, kjer je obdavčenje realno, se plemstvo tudi ne more kititi z iz-

Toda ko napovedujejo te prednosti in tisoč drugih, ki jih mora dobro zastavljena skupščina zagotoviti ljudstvu, ne vidim še ničesar, kar bi tretjemu stanu obetalo dobro ustavo. Prav nič ni napredoval v svojih zahtevah. Privilegiranci hočejo še naprej ohranjati dva doma in imeti dva glasova od treh.

§ 5

Srednja pot, ki so jo predlagali skupni prijatelji privilegirancev in ministrstev

Zaradi tega se minister boji, da bo prišlo do nekakšnega sklepa, ki bo zadal smrtni udarec vsem poslom[h]. Če bi se vsaj lahko dogovorili o pokritju primanjkljaja, drugo bi ga kaj malo zanimalo; redovi naj razpravljajo in se prerekajo kolikor in kakor hočejo. Prav narobe, manj ko bodo storili, bolj se bo minister počutil neokrnjenega v svoji stari neomejeni oblasti. Od tod je prišlo pomirjevalno sredstvo, ki ga začenjajo ponujati vseppek in ki bi bilo prav toliko koristno za privilegirane in ministrstvo kot bi bilo pogubno za tretji stan. Predlagajo namreč glasovanje po glavah za subvencije in vse kar zadeva davek. Poleg tega bi radi, da bi se redovi zaprli v svoje zbornice kot v neosvojljive utrdbe, kjer bi pripadniki *navadnih* razpravljali brez uspeha, privilegiranci prisegali brez bojazni, minister pa bi ostal gospodar. Toda, ali je mogoče verjeti, da bo tretji stan stopil v to past? O glasovanju subvencij bi se morali dogovoriti veliko prej, preden je postalo zadnje dejanje generalnih stanov, in to v okviru dogovora glede splošnega načina sprejemanja vseh odločitev.

§ 6

Predlagajo posnemanje angleške ustave

Dovolj je bilo časa, da so se v redu plemstva izoblikovali različni interesi. Ni daleč čas, ko se bo razdelil na dva dela. Vse, kar zadeva tristo ali štiristo najbolj slavni družin, vzdihuje po vzpostavitvi visokega doma po zgledu Anglije; njihov ponos se oplaja v upanju, da niso več pogreznjeni v množico velikašev »kar tako«. Tako bi visoko plemstvo rade volje pristalo na to, da v dom ali zbornico preprostih potisne preostanek plemstva skupaj s splošnostjo državljanov.

Zato bo tretji stan pazil,[i] da ne bo nastal sistem, ki ne bo hotel nič manj kot napolniti svoj dom z ljudmi, katerih interes je tako zelo nasproten splošnemu interesu,

ključno častjo o vrnitvi k dobremu redu. Breme napovedanih sprememb bo zadelo vse plemiške ali neplemiške lastnike posesti, ki so odvezane dajatev, in korist od tega bo skupna vsem vsem lastnikom kmečkih posesti, če pripadajo navadnemu ali pa plemiškemu redu. Sicer pa bodo morali bogati gospodje upoštevati, da bo ukinitvev dajatev itd. pospešila spremembe med njihovimi vazali in s tem njihovo ponudbo za nove finančne dobičke. Obdavenje je goto vo slabo zapisano na kmetijah; toda če ga pod drugim imenom terjate od vseh posesti, ki jih *zakupijo*, bo to popolnoma politični davek/taksa[b], kar pomeni, da bo odvrnil drobne posestnike, od tega, da bi nehali gospodariti na svojih posestvih in bo postala nekakšna prohibicijska taksa ali določena globa na lenobo velikih posestnikov.

a Var.: En delež.

b Var.: davek.

h Var.: Ki bi zaustavil vse posle in s tem suspendiral tudi koncesije glede pomoči, ki jo pričakujejo.

i Var.: Bo pozorno pazil.

sistem, ki bi bil zamenjava v ničnosti in zatiralstvu. Glede tega obstaja med Anglijo in Francijo realna razlika. V Angliji ni nobenega drugega privilegiranega plemstva, kot tisto, kateremu je ustava podelila del zakonodajne oblasti.¹³

Vsi drugi državljani so potopljeni v isti interes; nikakršnih privilegijev ni, ki bi vzpostavljali različne rede. Če se torej hoče v Franciji tri rede združiti v enega, je treba najprej ukiniti vse vrste privilegijev. Plemič in duhovnik ne smeta imeti drugega interesa kot splošnega in po zakonu smeta uživati samo pravice slehernega državljana. Brez tega sicer lahko združite tri različne stvari pod eno ime – zmeraj bodo ostale tri različne sestavine, ki jih ni mogoče spojiti. Ne boste me obtožili, da podpiram razločevanje redov, ki jih imam za najbolj žalostno[j] iznajdbo za vse družbeno dobro. Ne bi moglo biti večje nesreče kot da bi *nominalno* zamenjevali te redove, *dejansko* pa bi jih pustili ločene z ohranitvijo privilegijev. To bi pomenilo za vse večne čase utrditi njihovo zmago nad nacijo. Javna odrešitev zahteva, da se vzdržuje skupni interes družbe, čist in brez primesi. In prav v tej luči, edini pravi, edini nacionalni, se tretji stan nikoli ne bo prepustil zmedi treh redov v nekakšni domnevni skupni zbornici. Za njegovo vztrajnost ga bo poplačalo nižje plemstvo, ki ne bo nikoli hotelo zamenjati privilegijev, ki jih uživa za neko slavo, ki ne bo zanje. Sicer pa poglejte, kako se je dvignilo v Languedocu proti aristokraciji baronov. Ljudje nasploh zelo radi izenačijo vse, ki so višji od njih; v tem se pokažejo *filozofi*. Ta beseda jim postane odvrtna šele, ko opazijo isto ravnanje tudi pri nižjih od sebe.

§ 7

Za dobro obnašanje duh posnemanja ni primeren

Naša vera v angleške ustanove ne bi bila tolikšna, če bi bilo politično znanje starejše ali pri nas bolj razširjeno. Glede tega je treba reči, da francosko nacijo tvorijo ali premladi ali pa prestari ljudje. Ti dve obdobji, ki se zblížujeta v tolikih pogledih, sta si blizu tudi po tem, da se v nobenem od njiju ni mogoče obnašati drugače kot po vzorih. Mladi iščejo posnemanje, stari ne zmorejo drugega kot ponavljanje; ti so zvesti svojim navadam, prvi oponašajo navade drugih.

Naj nas torej ne zaprepašča, ko vidimo nacijo[k], ki je šele komaj odprla oči v svetlobo, pa se že obrača k ustavi Anglije in si jo hoče v vsem vzeti za zgled. Še kako radi bi si v tem trenutku zaželeli, da bi se kakšen dober pisec pobrigal, da bi nas razsvetlil glede naslednjih dveh vprašanj: Ali je britanska ustava dobra sama po sebi? In tudi če je dobra, ali lahko ustreza Franciji?

13. Lordi zgornjega doma niti ne tvorijo posebnega *reda*. V Angliji je samo en red, nacija. Član doma parov je veliki mandatar, ki ga imenuje zakon zato, da izvršuje del legislative in velike pravne funkcije. To ni po pravu *kaste* privilegiran človek, brez razmerja do javnih funkcij, saj bratje nekega para ne uživajo njegovih privilegijev. Resda te velike funkcije posamezniku pripadajo po rojstvu oziroma so privilegij prvorojenega; to je *hommage* fevdalnosti, še tako mogočni pred dvesto leti; to je gotska in hkrati smešna institucija: kajti če je kraljevanje postalo dedno, da bi se izognili civilnim nemiro, ki bi jih utegnili izzvati njihova izvolitev, pač ni razloga za bojazen ob imenovanju navadnega lorda.

j Var.: Škodljivo.

k Var.: Kako se komaj odpira...

Prav bojim se, da ta toliko opevana mojstrovina ne bi mogla vzdržati nepristranske ocene, narejene po načelih pravega političnega reda. Nemara bi le priznali, da je proizvod naključja in okoliščin, veliko bolj kot razsvetljenstva. Njen zgornji dom se očitno navdihuje v obdobju Revolucije. Opozorili smo že, da jo lahko gledamo samo kot spomenik gotskemu praznovanju.

Poglejte nacionalno zastopstvo, kako je slabo v vseh sestavinah, celo po mnenju Angležev samih. In vendar so lastnosti dobrega zastopstva prav tisto, kar je najbolj bistveno za vzpostavitev dobre zakonodaje.

Ali se je iz pravih načel spočela ideja o tem, da bi ločili zakonodajno oblast na tri dele, od katerih je samo eden pooblaščen govoriti v imenu nacije? Če Gosposka in Kralj nista predstavnika nacije tudi nista nič v zakonodajni oblasti, zakaj edino nacija lahko nekaj velja sama po sebi in si zato lahko postavi zakone. Kdor vstopi v zakonodajno telo je pristojen glasovati za ljudstvo samo, če ga je zato pooblastilo. Kje pa je pooblastilo, če ni svobodnih in splošnih volitev?

Ne zanikam, da je bila angleška ustava veličastno delo v času, ko je nastala. Vendar pa – in ne glede na to, da smo se vsak hip pripravljene norčevati iz Francoza, ki se ne vrže na kolena pred njo – bi si drznil reči, da v njej namesto enostavnosti dobrega reda opažam samo velikansko grmado opreznostnih ukrepov^[1] zoper nered. In ker je v političnih ustanovah vse povezano, ker sploh ni učinka, ki s svoje strani ne bi bil tudi vzrok cele vrste učinkov in vzrokov, ki jih človek podaljšuje toliko, kolikor jih je bolj sposoben nadzorovati, potemtakem pravzaprav ni čudno, da razgrete glave v njih vidijo tolikšno globino. Sicer pa je v naravi dogajanja stvari že tako, da najbolj zapleteni postopki napovedujejo napredek – prav tako v družbeni umetnosti kot pri vseh drugih veščinah in umetnostih; zmaga pa je tedaj, ko uspe proizvesti največje učinke z najbolj preprostimi sredstvi.^[m]

Napak bi se bilo odločiti v korist britanske ustave zato, ker se ohranja že sto let in se zdi, da bi mogla trajati še stoletja. Kar zadeva človeške institucije – katera med njimi je tista, ki ne vzdrži zelo dolgo, pa če je še tako slaba? Mar despotizem ne traja, mar se ne zdi večer v največjem delu sveta?

Boljši dokaz je, če ga najdemo v *učinkih*. Če s tega vidika primerjamo angleško ljudstvo z njegovimi celinskimi sosedi, potem težko verjamemo, da nimajo česa boljšega. Seveda imajo ustavo, pa če je nemara še tako nepopolna, mi pa nimamo ničesar. Razlika je velika. Ni torej čudno, če se zazremo v učinke. Toda gotovo je napačno, če samo oblasti ustave pripisujemo vse, kar je dobrega v Angliji. Očitno imajo zakon, ki je več vreden kot ustava. Govorim o sodbi prek *porotnikov*, ki je pravi porok za individualno svobodo v Angliji in v vseh deželah sveta, kjer težijo

/ Var.: Kup previdnosti.

m Var.: Vlada je v Angliji predmet nenehnega boja med ministrstvom in opozicijsko aristokracijo. Nacija in kralj se v njej zdita skoraj kot navadna gledalca. Kraljeva politika je v tem, da vselej stopi na stran močnejšega. Tudi nacija presoja in izbira med eno in drugo stranjo. V njeno dobro bi bilo, da bi se boj nadaljeval; podpira torej šibkejšega, da bi preprečila, da bi jo povsem strli. Toda, če bi se ljudstvo, namesto, da prepušča potek svojih zadev izidu tega gladiatorskega boja, hotelo samo z njimi ukvarjati, preko pravih predstavnikov, ali bi bilo tedaj zares mogoče verjeti, da vsa veljava, ki jo danes pripisujemo *ravnotežju* oblasti, ne bi propadla hkrati z redom stvari, zaradi katerega je sploh potrebno?

po prostosti. Ta način izvajanja pravice je edini, ki varuje pred zlorabo pravosodne oblasti, ki je tako pogosta in tako nevarna, povsod, kjer človeku ne sodijo enakovredno. Pri tem načinu pa je človek svoboden, ko se nima ničesar bati s strani nezakonitih redov, ki se lahko napajajo iz ministrske oblasti; zato pa je potrebna ali dobra ustava, ki je Anglija sploh nima ali pa takšne okoliščine, v katerih vodja izvršilne oblasti ne more kar svobodno izvajati svojih samovoljnih odločitev. Dobro vidimo, da je angleška nacija edina, ki ji je dovoljeno, da nima za nacijo škodljive kopne vojske. Je torej edina, ki je lahko svobodna brez dobre ustave. Ta misel bi morala zadoščati, da bi nam priskutila manjjo posnemanja naših sosedov[n] in nas zagreti, da bi bolj preučili naše potrebe in naša razmerja[o].

Ta ustava, ki je ne nehamo zavidati, ni dobra; ampak ne zato, ker[p] je *angleška*, ampak zato, ker ima preveč realnih pomanjkljivosti. Če bi jo hoteli udomačiti pri sebi, ni dvoma[r], da bi zlahka uveljavili njene pomanjkljivosti, ker[s] so pač koristne edini oblasti, od katere se vam je bati kakšnih ovir. Ali pa boste vi imeli koristi? To je bolj problematično, kajti brž ko bi hoteli koristi, boste naleteli na oblast, ki je zainteresirana za to, da vam prepreči izpolnitev vaših želja. Nazadnje pa, zakaj zavidamo[s] angleško ustavo? Ker se navidez[t] približuje dobrim načelom družbenega stanja. To pa je, če sodimo po napredku vseh vrst, vzor lepega in dobrega. Ni mogoče reči, da nam je ta vzor[u] v družbeni umetnosti danes manj znan kot je bil Angležem leta 1688. Toda, če imamo resnični tip dobrega, zakaj[v] bi hoteli posnemati kopijo? Dvignimo se raje enkrat do ambicije, da bomo sami postali zgled nacijam. Nobeno ljudstvo, pravijo, ni storilo boljše kot Angleži. In če bi tako bilo, ali proizvodi politične umetnosti ne bi morali biti ob koncu 18. stoletja vsaj to, kar so lahko bili[x]v 17. stoletju? Angleži niso bili nad časom razsvetljenja njihovega časa: ne ostanimo izpod razsvetljenja našega.[y] Tako je treba posnemati, če se hočemo spodobno napatiti po sledi dobrih vzorov. Predvsem si ne dajmo vzeti poguma le zato, ker ne vidimo v zgodovini ničesar, kar bi nam moglo ustrezati[z]. Resnična znanost o stanju družbe ne izvira iz davnine. Ljudje so dolgo zidali[ž] slamnate koče, preden so začeli graditi palače. Veliko je dobrih razlogov, zakaj je bilo družbeno graditeljstvo počasnejše v svojem napredku kot pa množstvo veščin, ki se tako dovršeno ujemajo z despotizmom.[+]

n Var.: Sosedov: proučimo raje.

o Var.: Naše potrebe: bližje so nam.

p Var.: Ne zaradi tega.

r Var.: Nikakršnega dvoma.

s Var.: Kajti.

š Var.: Zakaj tako goreče želimo.

t Var.: Zato, ker navidezno.

u Var.: Kar zadeva umetnost.

v Var.: Mar je treba.

x Var.: To, kar so bili.

y Var.: Našega. Predvsem naj nam ne vzame poguma.

z Var.: Ustrezati našim razmeram.

ž Var.: Zidali in rušili.

+ Var.: Kdo ne vidi, da je moralo biti družbeno graditeljstvo še počasnejše v svojem napredovanju, ker je edina umetnost, ki je ne spodbujajo despoti in aristokrati?

P E T O P O G L A V J E

To, kar bi bilo treba storiti. – Ustrezna načela

»V morali ni ničesar, kar bi moglo nadomestiti preprosto in naravno sredstvo. Toda, več ko je človek izgubil časa v nekoristnih poskusih, bolj se boji misli, da bo moral spet začeti – kot da ne bi bilo vedno boljše še enkrat začeti in končati kot pa ostati prepuščen na milost dogodkom in hlinjenim razlogom, zaradi katerih vedno znova začenja, ne da bi kdaj napredoval.«

V vsaki svobodni naciji, in vsaka nacija mora biti svobodna, je samo en način, da se opravi z nesoglasji, ki nastajajo zaradi ustave. Nikakor ne gre zato, da bi se zatekli k veljakom, ampak k naciji sami. Če nimamo ustave, jo je treba narediti; samo nacija ima to pravico. Če pa imamo ustavo, kakor nekateri trdovratno zatrjujejo, in mora biti zaradi nje nacionalna skupščina razdeljena, na njihovo zahtevo, v tri deputacije treh redov državljanov, potem si ne moremo kaj, da ne bi videli vsaj tega, da ima eden teh treh redov tako močne zahteve, da ni mogoče storiti niti koraka več, ne da bi jo upoštevali.

Dobro vemo, da so do vprašanj takšne narave[a] lahko ravnodušni le tisti, katerim v družbenih zadevah malo veljajo pravična in naravna sredstva in ki bolj cenijo njihove ponarejene, bolj ali manj krivične, bolj ali manj zapletene vzode, ki povsod vzpostavljajo reputacijo tistih, ki se imenujejo državniki, veliki politiki. Kar zadeva nas, nikakor ne zapuščamo morale; urejati mora vsa razmerja, ki povezujejo ljudi med seboj z njihovim posebnim interesom in z njihovim skupnim ali družbenim interesom. Morala nam pravi, kaj bi bili morali storiti in, navsezadnje, tudi ni nikogar drugega, ki bi to lahko rekel. Vedno znova se je treba vrniti k preprostim načelom, kot k mogočnejšim od vseh prizadevanj genija.

Kdor se ne bo spoprijel z analizo družbe kot navadne naprave, v njej posebej obravnaval vsak delček in jih nazadnje vse povezal, enega za drugim, da bo končno dojel sovpadanja in razumel splošno skladje, ki mora izhajati iz celote, nikoli ne bo dojel družbenega mehanizma. Na tem mestu se nam ni treba spustiti v tako obsežen posel. Ker pa moramo vedno biti jasni in ker takšni ne moremo biti, če razpravljamo brez načel, bomo zaprosili bralca vsaj[b], naj v oblikovanju političnih družb upošteva tri obdobja, katerih razločevanje bo pripomoglo k nujnemu razjasnjevanju.

V prvem obdobju najdemo bolj ali manj pomembno število izoliranih posameznikov, ki se hočejo združiti. Že samo zaradi tega dejstva tvorijo nacijo; na to imajo vso pravico[c]; gre le zato, da jo izvršujejo. Za to prvo obdobje je značilna igra *individualnih* volj. Združevanje je njihovo delo. So izvor sleherne oblasti.

Za drugo obdobje je značilna dejavnost *splošne* volje. Združeni posamezniki hočejo narediti svojo zvezo trdno; hočejo ji dati smisel. Zato razpravljajo in se medsebojno dogovarjajo o javnih potrebah in o sredstvih, s katerimi jih je mogoče potešiti. Vidimo, da tu oblast pripada javnosti. Tudi njen izvor je v individualnih voljah in

a Var.: Vprašanje takšne narave ne more.

b Var.: Bomo bralca zaprosili.

c Var.: Imajo pravice.

te tvorijo njen bistveni element; toda, če jih obravnavamo ločeno, je njihova moč nična. Obstajajo samo v celoti. Skupnost potrebuje skupno voljo; brez *enotnosti* volje ji ne bi uspelo narediti celote enotnega hotenja in delovanja. Prav tako pa ta celota seveda tudi nima nobene pravice, ki ne bi pripadala skupni volji. Toda preskočimo časovne razmake. Združeni posamezniki so preštevilni in razširjeni po preveč obsežni površini, da bi lahko sami izvajali svojo skupno voljo. Kaj naredijo? Iz nje izvzamejo tisto, kar je nujno zato, da bdi in skrbi za javne zadeve, in ta delež nacionalne volje in s tem oblasti, zaupajo v izvajanje komu izmed sebe. Takšen je izvor in začetek *vladanja*, ki se izvaja po pooblaščenih. Opozarjamo na nekaj resnic: 1. Skupnost se nikakor ni odrekla pravici do svojega hotenja in volje. To je njena neodtujljiva lastnost. Lahko jo samo poveri v izvrševanje. To načelo razvijamo na drugem mestu. 2. Poslansko telo niti ne more imeti v polni meri tega izvajanja. Skupnost mu je poverila od svoje celotne oblasti le tisti delež, ki je nujen zato, da se vzdržuje red. Ničesar odvečnega ni v tem pooblastilu. 3. Poslanskemu telesu torej ne pripada, da bi kršilo ali motilo meje oblasti, ki mu je zaupana. Opazili bomo, da je ta lastnost protislovna v sami sebi.

Tretje obdobje razlikujem od drugega, ker tu ne deluje več *realna* skupna volja, ampak *predstavniška* volja. Pripadata ji dve neizbrisljivi lastnosti; to je treba ponoviti. 1. Ta volja ni popolna in neomejena v telesu predstavnikov, je le delež velike nacionalne skupne volje. 2. Poslanci je nikakor ne izvajajo kot lastno pravico, to je pravica drugih.

Za zdaj bom zanemaril množico premislekov in pomislekov, do katerih bi nas zgornja analiza dokaj naravno pripeljala in se bom napotil k svojemu cilju. Gre za to, da prepoznamo, kaj je treba razumeti s politično *ustavo* neke družbe in za to, da zaznamujemo njena pravična razmerja z *nacijo* samo.

Nemogoče je ustvariti telo za neki cilj, ne da mu damo ustrezno organizacijo, obliko in lastna pravila, da lahko opravlja funkcije, za katere smo ga namenili. To imenujemo *ustavo* tega telesa. Očitno je, da brez nje ne more obstajati. Prav tako je jasno tudi, da mora imeti vsaka pooblaščená vlada svojo ustavo; in kar velja za vlado nasploh, velja tudi za vse dele, ki jo sestavljajo. Tako tudi predstavniško telo, ki mu je zaupana zakonodajna oblast ali izvajanje skupne volje, obstaja samo v načinu bivanja, ki mu ga je nacija hotela dati. Brez njenih ustavnih oblik ne pomeni nič, samo prek njih deluje, upravlja in vodi. Če hočemo, da bo to vladno telo obstajalo ali delovalo, moramo tej potrebi po organizaciji dodati interes nacije, ki ji je do tega, da pooblaščená javna oblast ne bi mogla nikoli postati škodljiva pooblastiteljem. Od tod izvira cela vrsta političnih opreznosti, ki so jih pomešali z ustavo in ki so postale bistvena pravila za vlado, brez katerih bi postalo izvajanje oblasti nezakonito. Čutiti je torej dvojno potrebo po tem, da se podredi vlado določenim oblikam, tako notranjim kot zunanjim, ki zagotavljajo njeno prilagojenost cilju, za katerega je bila vzpostavljena in ji onemogočajo, da bi se od njega odmaknila.

Vendar pa naj nam povedo, na podlagi katerega stališča, na podlagi katerega interesa, bi bilo mogoče dati ustavo *naciji* sami. Nacija obstaja pred vsem, je začetek in izvor vsega. Njena volja je vedno legalna, zakonita, je zakon sam. Pred njo in nad

njo je samo naravno pravo. Če si hočemo ustvariti pravilno idejo o *pozitivnih* zakonih, ki lahko izhajajo samo iz njene volje, v prvi vrsti vidimo *ustavne* zakone, ki se delijo na dva dela: eni urejajo organizacijo in funkcije *zakonodajnega* telesa, drugi določajo organizacijo in funkcije različnih *dejavnih* teles. Ti zakoni se imenujejo *temeljni*, ne v smislu, da bi lahko postali neodvisni od nacionalne volje, ampak zato, ker jih telesa, ki obstajajo in delujejo prek njih, ne morejo prizadeti. V obeh delih ustava ni delo konstituirane oblasti, ampak je delo ustavodajne oblasti. Nobe-na vrsta poslanske oblasti ne more ničesar spremeniti v pogojih svojega poslanstva. V tem smislu so ustavni zakoni *temeljni*. Prvi, tisti, ki vzpostavljajo zakonodajo, so *utemeljeni* z nacionalno voljo pred sleherno konstitucijo; pomenijo njeno prvo stopnjo. Druge mora vzpostaviti *posebna* predstavniška volja. Tako se vsi deli vlade dopolnjujejo in so v končni posledici odvisni od nacije. Tu nudimo le bežno podobo, ki pa je točna.

Nadalje tudi zlahka opazimo, da so zakoni v pravem pomenu besede, tisti, ki varujejo državljane in odločajo o splošnem in skupnem interesu, delo izoblikovanega zakonodajnega telesa in se obnašajo po njegovih ustavnih določilih. Čeprav te druge zakone predstavljamo šele v drugi vrsti, so vseeno najbolj pomembni, so *cilj*, za katerega so ustavni zakoni le *sredstvo*. Razdelimo jih lahko na dva dela: na neposredne ali varovalne zakone in na posredne ali direktivne zakone. Na tem mestu se ne moremo posvetiti globlji analizi.

Videli smo, kako se je rojevala ustava v drugem obdobju. Jasno je, da zadeva samo vlado. Bilo bi smešno, če bi predpostavljali, da je sama nacija povezana zaradi formalnosti ali zaradi ustave, katerima je podredila svoje mandatarje. Če bi bila morala čakati – zato, da bi postala nacija – nekakšen način, da bi bila *pozitivna*, bi nacija nikoli ne postala. Vlada, narobe, nikoli ne more pripadati ničemur drugemu kot *pozitivnemu* pravu. Nacija je vse, kar mora biti, samo s tem, da je. In sploh ni odvisno od njene volje, da bi si podelila več pravic kot jih ima. V svojem prvem obdobju ima vlada vse lastnosti nacije. V drugem obdobju jih izvaja; v tretjem pa da izvrševati svojim predstavnikom vse tisto, kar je potrebno za ohranjen in trden red skupnosti. Če zapustimo takšen redosled enostavnih misli, lahko samo padamo iz nesmisla v nesmisel.

Vlada izvaja dejansko oblast, samo če in kolikor je ustavna; zakonita je samo, kolikor je zvesta zakonom, ki so ji bili postavljeni. Nacionalna volja pa, narobe, potrebuje samo svojo realnost, da je vedno legalna, je sama izvor sleherne legalnosti.

Ne samo, da nacija ni podvržena ustavi, to tudi *ne more* biti, to tudi *ne sme* biti, kar velja toliko kot, če rečemo, da to pač ni.

Ne more biti. Od koga pa bi pravzaprav lahko sprejela pozitivno obliko? Ali je kakšna prejšnja avtoriteta, ki bi lahko rekla množstvu posameznikov: «Združujem vas pod takšnim zakonom; oblikovali boste nacijo v pogojih, ki vam jih določam?» Tu ne govorimo o rokovnjaštvu ali o dominaciji, ampak o legitimnih asociacijah, se pravi prostovoljnih in svobodnih.

Nemara bo kdo rekel, da se lahko nacija s prvim dejanjem svoje volje, z resnico, ki je neodvisna od vsake oblike, zavzame zato, da hoče v prihodnosti samo neko dolo-

čeno obliko? Najprej, nacija ne more ne odtujiti in ne prepovedati pravice do hotenja; in kakršnakoli je njena volja, ne more izgubiti pravice, da jo spremeni, brž ko to zahtevajo njeni interesi. Drugič, zoper koga naj bi se zavzela in angažirala nacija? Razumem, kako[č] lahko *obveže* svoje člane, svoje mandatarje in vse, ki ji pripadajo; toda ali si lahko, v kakršnem koli smislu, zada naloge nasproti sebi sami? Kaj je pogodba s samim seboj? Ker sta dve stvari ista volja, se lahko[d] vsak hip odveže domnevnega angažmaja.

Kadar nacija le more, se ne *sme* pustiti vpeti v spone pozitivne forme. To bi pomenilo, da se izpostavlja nevarnosti, da bo nepovratno izgubila svojo svobodo, zakaj tiraniji je dovolj le trenutek uspeha in že, z izgovorom ustavnosti, žrtvuje ljudstvo takšni *obliki*, v kateri ne bo več moglo izražati svoje volje in torej tudi ne rahljati okov despotizma. Na nacije na zemlji moramo gledati kot na posameznike zunaj socialnih vezi ali, kot se reče, v naravnem stanju. Izvajanje njihove volje je svobodno in neodvisno od vseh civilnih oblik. Ker njihova volja obstaja samo v naravnem redu, morajo zato, da uveljavijo vso svojo moč in učinke, izkazati le *naravne* lastnosti volje. Dovolj je, da nacija hoče, pa naj bo to na kakršenkoli način; vse oblike so dobre in njena volja je vedno najvišji zakon. Zato, da bi si lahko predstavljali legitimno družbo, smo individualnim voljam pripisali obstoj čiste moralne moči, da oblikuje asociacijo – kako naj po tem ne priznamo, da podobna moč obstaja v prav tako naravni *skupni* volji? Nacija nikoli ne zapusti naravnega stanja in nikoli ni preobilo različnih načinov, skozi katere lahko izrazi svojo voljo. Ponovimo: nacija je neodvisna od sleherne oblike; in na kakršenkoli način hoče, dovolj je, da obstaja njena volja, na kakršenkoli način, pa že preneha pred njo vsako pozitivno pravo, kot pred ponikalnico, in nacija je najvišji gospodar nad vsem pozitivnim pravom.

Toda obstaja še veliko bolj prepričljiv dokaz resničnosti naših načel.

Neke nacije se ne sme in ne more prisiliti v ustavne oblike, kajti kaj pa bi nastalo iz nje že ob prvih nesoglasjih med deli te ustave, če bi bila nacija zastavljena tako, da bi lahko delovala samo na podlagi vprašljive in oporekane ustave? Pomislimo, kako pomembno je, v civilnem redu, da imajo državljani v delu aktivne oblasti takšno moč, ki je pripravljena do konca izpeljati njihove zadeve. Prav tako morajo tudi različne veje dejavne oblasti imeti možnost sklicevanja[e] na zakonodajo v vseh težavah, na katere naletijo. Toda: če sama vaša zakonodaja ni usklajena, če se različni deli te prve ustave ne ujema med seboj, kdo bo tedaj najvišji sodnik? Zakaj vedno je eden potreben, sicer namesto reda zavlada anarhija.

Kako si zamišljajo, da lahko neko ustavno telo odloča o svoji ustavi? Eden ali več sestavnih delov nekega moralnega telesa, posamično ne veljajo nič. Moč pripada samo celoti.[f] Brž ko pa en del odpade, celote ni več; če pa ne obstaja, kako bi

č Var.: Kako ona lahko.

d Var.: Vidimo, da ona lahko.

e Var.: (Se) morajo pri svobodnem ljudstvu sklicevati.

f Var.: V Angliji pravijo, da dom preprostih predstavlja nacijo. To ni točno. Morda sem na to že opozoril; v tem primeru ponavljam: če bi ta dom predstavljal vso nacionalno voljo, bi oblikoval sam tudi celo

lahko presojala? Tako bi potemtakem morali slišati, da v neki deželi ni več ustave, brž ko nastopijo tudi najmanjši nesporazumi med njenimi deli, če nacija ne obstaja neodvisno od vseh pravil in od vseh konstitucionalnih oblik.

S pomočjo teh pojasnil lahko odgovorimo na vprašanje, ki smo si ga zastavili. Pogosto je, da se deli tega, za kar vi mislite, da je francoska ustava, med seboj ne ujema. Kdo naj v tem primeru odloča? Nacija, neodvisna nacija, kot je to neizpodbitno, neodvisna od vseh pozitivnih oblik. Tudi, če bi nacija imela regularne generalne stanove, to ustavno telo ne bi imelo pravice izrekati svoje sodbe o nekem nesoglasju, ki zadeva njeno ustavo.

Navadni predstavniki ljudstva so zadolženi, da v ustavnih oblikah izvršujejo ves tisti delež skupne volje, ki je nujen za ohranjanje dobre uprave. Njihova moč je omejena na zadeve vladanja.

Posebni predstavniki bodo imeli takšno novo moč, kakršno jim bo nacija hotela podeliti. Ker se velika nacija dejansko ne more zbrati vsakokrat, ko to zahtevajo bolj ali manj nevsakdanje okoliščine, mora zaupati posebnim predstavnikom tisto oblast, ki je v takšnih okoliščinah potrebna. Če bi se lahko nacija vsa zbrala pred vami in izrazila svojo voljo, ali bi si ji drznili ugovarjati samo zato, ker jo izvaja v tej in ne v kakšni drugi obliki? Tu je realnost vse, oblika nič.

Telo posebnih predstavnikov v skupščini nadomešča nacijo. Zato ne potrebuje pooblastila o *polnosti* nacionalne volje; potrebuje samo posebno moč in to v redkih primerih; toda nadomešča nacijo v njeni *neodvisnosti* od vseh konstitucionalnih oblik. Tu ni treba neskončno previdnostnih ukrepov, da bi preprečili zlorabo oblasti; ti predstavniki so delegirani le za eno, posamično zadevo in samo za določen čas. Rekel sem, da nikakor niso prisiljeni v konstitucionalne oblike, glede katerih morajo odločati. 1. To bi bilo protislovno; te oblike so namreč nedoločene; oni jih šele morajo urediti. 2. Ničesar nimajo povedati v tistih zadevah, za katere veljajo pozitivna pravila. 3. Postavili so se na mesto nacije, zato da bi pripravili ustavo in so prav tako neodvisni kot ona. Zanje je dovolj *hoteti* – tako kot je hotenje volja posameznika v naravnem stanju. Ne glede na način, kako so bili delegirani, kako se zberejo in kako razpravljajo – da le ni mogoče spregledati, da delujejo v svojstvu posebnega poslanstva ljudstva (in kako bi mogla to prezreti nacija, ki jih je pooblastila?) – njihova skupna volja velja toliko, kolikor volja nacije same.

Nočem reči, da neka nacija ne more tudi svojim navadnim predstavnikom naložiti novih poslanstev, o kakršnih je tu govor. Isti ljudje seveda lahko sodelujejo v različnih telesih. Toda v vsakem primeru velja, da posebno predstavnštvo sploh ni podobno navadni zakonodaji. To so različne oblasti. Ta se lahko giblje samo na način in pod pogoji, ki so ji predpisani; druga ni podvržena nobeni obliki posebej: zbere se in odloča kot bi počela nacija sama, če bi bila sestavljena iz majhnega števila ljudi in bi hotela svoje vladanje narediti ustavno. To sploh niso nepomembni razločki. Vsa načela[g], ki smo jih navedli, so bistvena za družbeni red; ne bi bil

zakonodajno telo. Ker pa je ustava odločila, da so samo en del od treh, morajo pač kralj in lordi veljati za predstavnike nacije.

g Var.: Ta načela jasno odločajo o vprašanju, ki se ta hip v Angliji rešuje med gospodoma Pittom in

popoln, če bi naleteli na en sam primer, ki ga ne bi bilo mogoče spraviti v okvir pravil ravnanja, ki so sposobna poskrbeti za vse.

Čas je, da se vrnemo k naslovu poglavja. *Kaj bi morali storiti?* namesto nesporazumov in prerekanj glede bližnjih generalnih stanov? Sklicati veljake? Ne. Pustiti hirati nacijo in posle? Ne. Rovariti okrog zainteresiranih delov, da bi jih pridobili zato, da vsak malo popusti? Ne. Treba je uporabiti veliko orodje posebnega predstavnštva. Treba se je posvetovati z nacijo.

Odgovorimo še na dve zastavljeni vprašanji. Kje vzeti nacijo? Kdo naj jo sprašuje?

1. Kje vzeti nacijo? Tam, kjer je; v štirideset tisoč farah, ki zajemajo vse ozemlje, vse prebivalstvo in vse javne zadeve; tam je brez dvoma nacija. Lahko bi naznačili določeno teritorialno razdelitev, da bi olajšali način oblikovanja v okrožja z dvajset do trideset farami za izbiro prvih poslancev. Na podoben način bi potem okrožja tvorila province in te bi pošiljale v metropolo prave posebne predstavnike s posebno oblastjo glede odločanja o konstituiranju generalnih stanov.

Boste dejali, da je takšen postopek preveč počasen? V resnici nič bolj kot to, kar se zdaj dogaja in posledica česar so dobro zmešane zadeve. Sicer pa gre zato, da izberemo pravo sredstvo, ki bo pripeljalo do svojega cilja in ne za trgovanje s časom. Če bi se hoteli ali znali pokloniti dobrim načelom, bi storili več za nacijo v štirih mesecih kot je lahko čas[i] razsvetljenstva in javnega mnenja, za katerega pa menim, da je bil zelo mogočen čas, storil v pol stoletja.

Toda, porečete, če je množina državljanov imenovala posebne predstavnike, kaj bo poslej razločevalo tri redove? Kaj se bo zgodilo s privilegiji? To, kar se mora. Načela, ki jih predstavljam, so jasna. Treba se je odreči slehernemu družbenemu redu, ali pa jih priznati. Nacija je vedno gospodar nad reformiranjem svoje ustave. Predvsem se ne more izmakniti temu, da naredi ustavo, če je zahtevana. O tem se danes vsi strinjajo; in mar ne vidite, da bi se je nacija sploh ne mogla dotakniti, če tudi sama ne bi bila stranka v tem prepiru? Telo, ki je podrejeno konstitutivnim oblikam, lahko odloča samo na podlagi svoje ustave. Ne more si izmisliti druge. Preneha namreč obstajati tisti hip, ko začne govoriti, delovati, gibati drugače kot v okviru oblik, ki so mu bile dane. Generalni stanovi, tudi če bi bili skupščina, so potemtakem nekompetentni za odločanje o ustavi. Ta pravica pripada samo naciji, tega ne bomo nehali ponavljati, njej sami, neodvisno od vseh oblik in okoliščin. Privilegiranci imajo, kot vidimo, dobre razloge, da pomešajo ideje in načela v teh zadevah. Danes bodo silovito zagovarjali ravno nasprotno od tistega, kar so trdili še pred

Foxom. G. Fox nima prav, ko noče, da *nacija* da kraljevanje *komu in kakor* ji je všeč. Kjer ne odloča zakon, lahko odloča samo nacija. G. Pitt se moti, ko hoče, da bi o zadevi odločal parlament. Parlament je nepopoln, je ničen, ker Kralj, ki je njegov tretji del, ni sposoben kaj hoteti. Oba doma lahko pripravita odločitev, ne moreta pa je sankcionirati. Treba je torej od nacije zahtevati posebno predstavnštvo... Vendar pa ne bodo storili ničesar. To bi bilo obdobje dobre ustave. Ne opoziciji in ne ministru! ni do tega. Držijo se oblik, zaradi katerih in s katerimi obstajajo; če so še tako pomanjkljive, jih imajo raje kot naj lepši družbeni red. Betežni stavec se ne spravi s tem, da mora umreti; pa če je mladeč, ki ga je pripravljen nadomestiti, še tako svež in smel. Politična telesa so kot naravna telesa: do zadnjega se otepajo.

1 Var.: Ministrstvo.

i Var.: Dogajanje.

šestimi meseci. In zato je bil v Franciji mogoč en sam krik: nimamo ustave in hočemo jo.

Danes pa ne samo, da imamo ustavo, ampak ta celo vzpostavlja – če verjamemo privilegiranim – dve sijajni in trdni izhodišči.

Prvo je razdelitev državljanov po redih; drugo pa je enakost med vsemi redovi v vplivu na oblikovanje nacionalne volje. Dovolj smo že dokazovali, da bo tudi tedaj, ko bodo vse te stvari tvorile našo ustavo, nacija še vedno lahko karkoli spremenila. Ostaja nam, da natančneje preučimo naravo te enakosti vpliva, ki jo želijo pripisati vsakemu redu pri oblikovanju nacionalne volje. Ugotovili bomo, da je ta ideja ena najbolj nesmiselnih in da ni nacije, ki bi lahko kaj podobnega zapisala v svojo ustavo.

Politična družba je lahko samo celota združenih ljudi. Nacija ne more skleniti, da ne bo nacija ali da to ne bo na tak in tak način: kajti to bi pomenilo, da tudi na kakšnega drugega sploh ne bo. Prav tako nacija tudi ne more odločiti, da bo njena skupna volja prenehala biti njena skupna volja. Seveda je nadvse turobno, da moramo razgrinjati ta načela, katerih preprostost bi morala biti očitna, vendar pa moramo pomisliti na posledice, ki jih hočejo iz njih potegniti. Neka nacija torej nikoli ni mogla odločiti o tem, da bi pravice, ki so inherentne skupni volji, se pravi množstvu, večini, prešle na manjšino. Skupna volja se sama ne more razkrojiti. Ne more spremeniti narave stvari in ne more storiti, da bi bilo mnenje manjšine tudi mnenje večine. Jasno je potemtakem, da bi takšna določila bila akt nespameti, namesto, da bi bila legalni ali moralni akt.

Če torej trdijo, da gre francoski ustavi pravica, da dvesto do tristo tisoč posameznikov od skupnega števila 26 milijonov državljanov, tvori dve tretjini skupne volje – kaj naj jim odgovorimo, če ne tega, da trdijo, da je dva in dva pet?

Posamezne volje so edini elementi skupne volje. Ni mogoče oropati največjega števila za pravico, da v njej sodeluje in trditi, da deset volj velja za eno nasproti desetim drugim, ki veljajo za trideset. To so protislovja v izrazju, resnični nesmisli.

Če le za hip zapustimo to načelo elementarne očitnosti, da je namreč skupna volja mnenje večine in ne manjšine, potem nam nobena pamet ne more več pomagati. Na enak način lahko sklenemo, da bo volja enega samega imenovana pluralna volja in potem ni potrebe ne po generalnih stanovih ne po nacionalni volji etc ..., zakaj če ena volja lahko velja za deset, zakaj ne bi veljala za sto, milijon, 26 milijonov?

Ali je še potrebno opozarjati na naravne posledice teh načel? V navadi je, da je v običajnem in posebnem nacionalnem predstavništvu vpliv porazdeljen lahko samo glede na število glav, ki imajo *pravico*, da se jih predstavlja. Predstavniško telo je vedno, za zadevo, ki jo ima opraviti, na mestu nacije same. Njegov vpliv mora ohraniti isto naravo, ista razmerja in ista pravila. Sklepamo, da med vsemi načeli obstaja popolno skladje, da se lahko sprejme odločitev, prvič, da edino posebno predstavništvo lahko obravnava ustavo in nam jo da etc.; drugič, da se mora to ustavno predstavništvo oblikovati ne glede na razlike med redovi.

2. Komu gre pravica, da sprašuje nacijo? Če bi imeli zakonodajno ustavo, bi takšno pravico imel vsak njen del, zato, ker je v tem primeru pritožnikom iskanje pomoči pri sodnikih vedno dostopno, ali pa še bolj zato, ker so tolmači neke volje dolžni konzultirati svoje pooblastitelje, bodisi zato, da pravilno pojasnijo njihove zahteve ali pa zato, da jim podajo mnenje o okoliščinah, ki bi zahtevale nova pooblastila. Toda skoraj bo že dve stoletji, kar smo brez predstavnikov, če predpostavimo, da so prej bili. Ker jih torej sploh nimamo, kdo jih bo nadomestil pred nacijo? Kdo bo poučil ljudstvo, da je potrebno imeti in poslati posebne predstavnike? Odgovor na to vprašanje lahko spravi v zadrego samo tiste, ki besedi *sklic* pripisujejo hrup angleških idej. Tu ne gre za kraljeve *prerogative*, ampak za preprost in naraven smisel nekega *sklica*. Ta beseda pomeni, da je treba izreči nacionalno potrebo in *namero* po skupnem sestanku. Kadar pa rešitev domovine pritiska na vse državljane, mar gre tedaj zgubljeni čas zato, da bi spraševali, kdo ima *pravico* sklicevanja? Bolje bi bilo vprašati, kdo te pravice nima? To je sveta naloga vseh, ki karkoli lahko storijo. Še bolj pa je to dolžnost izvršilne oblasti, ki je veliko bolj usposobljena kot navadni posamezniki za to, da obvesti splošnost državljanov, da oznani kraj zбора in da ukine vse ovire, ki bi jih utegnil postaviti interes političnega telesa. Seveda je vladar kot prvi državljani bolj kot kdorkoli zainteresiran za to, da skliče ljudstvo. Če ni kompetenten za to, da bi odločal o ustavi, pa ni mogoče reči, da je nekompetenten tudi za to, da takšno odločitev izzove.

Tako torej. Nobenih težav za odgovor na vprašanje, kaj bi bilo treba storiti. Treba bi bilo sklicati nacijo, da bi odposlala v metropolo posebne predstavnike s posebnimi pooblastili za vzpostavitev ustave navadne nacionalne skupščine. Kar se mene tiče, mi ne bi bilo prav, če bi ti predstavniki imeli še kakšno drugo pooblastilo, zaradi katerega bi se pozneje lahko vzpostavili kot navadna skupščina, v skladu z ustavo, ki bi jo bili sami določili, vendar v drugi, prejšnji kvalifikaciji. Bal bi se bil namreč, da bi namesto, da bi delali izključno za nacionalni interes, namenili preveč pozornosti interesu telesa, ki ga vzpostavljajo. Zmeda oblasti in pooblastil je v politiki tisto, zaradi česar bo vedno nemogoče vzpostaviti družbeni red na zemlji; kakor, na primer, ko bomo hoteli ločiti to, kar se mora razlikovati, in bomo naleteli na rešitev velikega problema človeške družbe: delati za splošno korist tistih, ki jo tvorijo. Nemara me bodo vprašali, zakaj sem se tako dolgovezno zadržal pri vprašanju, *kaj bi bilo treba narediti?*

Preteklost je preteklost, bodo rekli. Najprej odgovorjam, da poznavanje tega, kar bi bili morali storiti, lahko pripelje do spoznanja o tem, kaj bomo storili. Drugič pa menim, da je vedno dobro predstaviti prava načela, predvsem v snovi, ki je tako nova za večino duhov. Sicer pa bodo resnice iz tega poglavja služile za boljšo razlago onih iz naslednjega.

Š E S T O P O G L A V J E

Kaj je še treba opraviti. Razvitje nekaterih načel.

Ni več čas, ko so se bili trije redovi, v skrbi, da bi se obranili pred ministrskim despotizmom, pripravljeni združiti proti skupnemu sovražniku. Čeprav je nemogoče,

da bi nacija potegnila kaj koristnega iz sedanjih okoliščin, da bi naredila en sam korak k družbenemu redu, ne da bi nekaj sadov pobral tudi tretji stan, pa se je ponos prvih dveh redov vznejevoljil že, ko so v velikih mestih kraljestva začeli terjati tudi najmanjši delež političnih pravic, ki gredo ljudstvu. Kaj so le hoteli ti privilegiranci, tako zagnani v bran svojih presežkov, tako spretni, če je bilo treba onemogočiti tretjemu stanu, da bi v teh zadevah dosegel le resnično najbolj nujno? Mar so menili, da bo regeneracija, s katero so se bahali, samo zanje? In mar so hoteli uporabiti to vedno nesrečno ljudstvo samo kot slepo orodje, poslušno in vdano svoji aristokraciji? Kaj bodo rekli prihodnji rodovi, ko bodo zvedeli za tolikšen vročični bes, s kakršnim je drugi red Države in prvi red duhovščine pregnanjal in izganjal vse zahteve mest? Ali bodo lahko verjeli tajnim in javnim zvezam, lažnim alarmom in pastem kovarstva,¹⁴ v kar so zapletli branitelje ljudstva? Nič ne bo pozabljeno v natančnih spisih, ki jih domoljubni pisatelji pripravljajo zanamstvu. Na svetlo bodo postavili plemenito vedenje[a] francoskih magnatov, v okoliščinah, ki so bile, kljub vsemu, tako primerne za navdihovanje domoljubnega čustva tudi tistim ljudem, ki so najbolj pogreznjeni v svoj egoizem. Kako so se mogli principi iz kraljevske hiše odločiti, da bodo sodelovali v prepiru med državnimi redi? Kako so lahko dopustili prezira vrednim uradnikom, da so izbruhali toliko surove kolikor smešne obtožbe, ki napolnjujejo neverjetne spomine,¹⁵ objavljene pod njihovim imenom.

Pritožujejo se nad nasilnostjo nekaterih piscev tretjega stanu. Ampak, kaj pa je sploh način mišljenja kakšnega izoliranega posameznika? Nič. Resnične posege tretjega stanu, edine, ki so res avtentični in se omejujejo na peticije municipalnim oblastem in dela dežel v državi, naj primerjajo z enako avtentičnimi postopki grofov proti ljudstvu, ki je dobro pazilo, da jih ni napadalo – kakšna skromnost, kakšna mera pri prvih! In kakšno nasilje, kakšna globoka razsrjenost pri drugih.

Tretji stan je zaman pričakoval sodelovanje vseh razredov, restitucijo svojih političnih pravic in vso polnost svojih civilnih pravic; toda strah[b] pred tem, da hočejo spremeniti navade, je v prvih dveh redovih presegel njihovo željo po svobodi. Med njo in kakšnim osovraženim privilegirancem, so se odločili za tega. Njihova duša se je poistovetila z milostmi v okrilju hlapčevstva. Danes se bojijo teh generalnih stanov, ki so jih nekoč tako silovito terjali. Zanje je vse dobro; ne pritožujejo se več zaradi duha inovacij; ničesar jim ne manjka; bojazen[c] jim je dala ustavo. Tretji

a Var.: Vedenje.

14. Resnično je prav šaljivo videti večino plemstva, kako si prizadeva preobleči v vstajo proti kraljevi oblasti tiste postopke, ki se jih na dnu srca boji kot koristne za despotizem. Ta ubogi tretji stan, ki mu odrekajo sleherno energijo, in katerega pogum si lahko razložijo samo tako, da se zatekajo k temu, kar imenujejo ministrski manevri, sploh se ga ne bojijo predstavljati kot združbo *upornih* zoper kralja. Plemstvo si med sabo govori: »Nič ni bolj nevarnega za svobodo kot jezik tretjega stanu, ki v resnici malo preveč spominja na to priprošnjo: 'Sire, naredite iz nas vse, kar vam je všeč, le ne pustite, da bi nas raztrgali aristokrati.'« Hkrati pa govorijo kralju: »Ljudstvo se zaganja v vaš prestol: bodite previdni; načrtujejo strmoglavljenje monarhije.«

15. Gre za *Memoire presente au Roi*; napisali g. grof d'Artois, g. vojvoda de Conde; g. vojvoda de Bourbon in g. grof d'Enghien; uredil g. de Montyon, po Barbieru (Opomba ur. te izdaje).

b Var.: Bojazen.

c Var.: Strah.

stan se je bil moral ovedeti, ob takšnem gibanju duha in stvari, da nima ničesar pričakovati od drugod, kot od svoje razsvetljenosti in svojega poguma.

Razum in pravica sta na njegovi strani; zagotoviti si je treba vsaj vso moč. Ne, ni več čas za pomirjanje strank. Le kakšnega dogovora se je mogoče nadejati med energijo zatiranih in besom zatiralcev? Drznili so si izreči besedo razkol. Tako so grozili kralju in ljudstvu[č].

O, veliki Bog! Daj srečo naciji, da bi do tega tako željenega razkola za vekomaj prišlo! Kako zlahka bi se bilo otresti privilegiranih! Kako težko bi jih bilo navaditi biti državljani!

So vprašanja, ki ne bi smela nikoli vznemiriti tistih, ki se bojijo pravice; zanesljivo služijo razsvetljevanju javnosti in razsvetljenje mora peljati k pravičnosti, zlepa ali zgrda. Sicer pa, kar zadeva tretji stan, ni šlo več za to, da bi postal boljši ali ostal, kakršen je bil. Okoliščine nikakor niso dopuščale takšne računice; treba je bilo napredovati ali nazadovati, treba je bilo ukiniti ali pa priznati in legalizirati nepravilne in nedružbene privilegije. Seveda moramo zaznati, kako skrajno nesmiseln bi bil načrt, da bi na koncu osemnajstega stoletja ohranili in blagoslovili te odurne ostanke fevdalnosti. V tem primeru je jezik nadživel stvari. Plemstvo se je zabavalo z izgovarjanjem besed *tlačan*, *težak*, *robavs*. Pozabljali so, da so ti izrazi, kakršenkoli smisel se jim že daje, danes tretjemu stanu ali tuji ali pa skupni vsem trem redovom; pozabljajo tudi, da je bilo tedaj, ko so bili še točni, prav izmed njih kar devet desetih takšnih, ki so neizpodbitno bili težaki, kmetavzarji in robavsi.

Zaman bi zatiskali oči pred revolucijo, ki sta jo opravila čas in moč stvari; zato ne bo nič manj realna. Nekoč je bil tretji stan sluga, plemiški red je bil vse. Danes je tretji stan vse, plemstvo je beseda. Toda pod to ime se je zrinila in se podenj zalezla nova in nedopustna aristokracija; in ljudstvo ima vse razloge, da nikakor ne mara aristokratov. Kaj ima v takšnih okoliščinah storiti tretji stan, če hoče priti do političnih pravic na način, ki bo naciji koristen? Za to se kažeta dve poti. Če sledimo prvi, se mora tretji stan posebej združiti: ne bo sodeloval s plemstvom in duhovščino, ne bo ostal z njima ne po *redih* in ne po *glavah*. Prosim za pozornost glede izjemne razlike, ki obstaja med skupščino tretjega stanu in tisto drugih dveh redov. Prva predstavlja 26 milijonov ljudi in odloča o interesih nacije. Drugi dve, če bi se združili, imata moč samo nad okrog 200.000 posamezniki in mislita samo na svoje privilegije. Tretji stan sam, poreče kdo, ne more tvoriti *generalnih stanov*. Ah, nič zato! Še bolje! Bo pa tvoril nacionalno skupščino.¹⁶

č Var.: Grozili ljudstvu.

16. Velike so koristi od izvajanja zakonodajne oblasti prek treh teles ali domov, namesto skozi enega. Skrajno nerazumno je sestaviti tri domove iz treh med seboj sovražnih redov. Prave okoliščine bi nastale, če bi na tri enake razdelke ločili predstavnike tretjega stanu. V takšni razporeditvi bi naleteli na isto poslanstvo, isti cilj in skupni interes. To opazko namenjam tistim, ki so zaljubljeni v idejo o *uravnoteženju delov zakonodajne oblasti* in menijo, da v tem ni ničesar boljšega od angleške ustave. Ali ne moremo sprejeti dobro, ne da bi se oženili z zlom? Sicer pa smo že rekli, Angleži imajo en sam red oziroma ga sploh nimajo, in če bi sestavili naše zakonodajno ravnotežje iz različnih redov, bi bilo še veliko pomanjkljivejše kot pri naših sosedih. Še več, pomembno je proučevanje načel, na katerih je treba urediti formiranje zakonodajnih domov, ne da bi se izmaknili *interesu*, prav narobe, da bi ga zagotovili s pravičnim ravnotežjem med velikimi deli, ki ga v bistvenem sestavljajo. To vprašanje bomo obravnavali na drugem mestu.

Nasvet tolikšnega pomena moramo opravičiti in utemeljiti z vsem, kar dobra načela najbolj jasnega in zanesljivega nudijo.

Pravim, da poslanci duhovščine in plemstva nima jo ničesar skupnega z nacionalnim predstavnštvom, da ni možno nikakršno zavezništvo med tremi redovi v generalnih stanovih in da – ker ne morejo voliti *skupno* – tega tudi ne morejo ne po *redih* ne po *glavah*. Na koncu tretjega poglavja smo obljubili, da bomo tu dokazali to resnico. Sicer pa morda ne bomo ponudili ničesar, kar ni že znano: veliki duhovi so to resnico že raznesli po javnosti.

Maksima občega prava pravi, da ni *večje napake kot je napaka oblasti*. Ve se, da plemstvo ni predstavnštvu duhovščine in tretjega stanu. Duhovščina ni zadolžena za predstavljanje plemstva in navadnih ljudi. Iz tega sledi, da je vsak red ločena nacija, ki ni nič bolj pristojna za to, da se vmešuje v zadeve drugih redov kot holandski generalni stanovi ali beneški senat, na primer, nista pristojna za glasovanje o sklepih v angleškem parlamentu. Pravi pooblaščenec lahko povezuje samo svoje pooblastitelje, predstavnik pa ima pravico izrekati besede samo za tiste, ki jih predstavlja. Če te resnice ne priznamo, je treba zanikati vsa načela.¹⁷

Na podlagi tega vidimo, da je popolnoma nekoristno iskati odnos ali razmerje, po katerem bi moral vsak red sodelovati pri oblikovanju splošne volje. Ta volja ne more biti *ena*, dokler pustite pri miru tri rede in tri predstavnštva. Kvečjemu bi se[d] te tri skupščine lahko združile v isti želji kot lahko tri zavezniške nacije izrečejo isto hotenje. Toda iz njih ne boste nikoli naredili *ene* nacije, *enega* zastopstva in *ene* skupne volje. Čutim, da lahko te resnice, če so še tako očitne, postanejo nelagodne v državi, ki ni narejena po zahtevah razuma in politične pravičnosti. A kaj hočete, vaša hiša stoji zaradi umetne podpore, ob pomoči vrste podpornikov, ki so postavljeni brez okusa in brez oblike; samo za pojačitev tam, kjer najbolj grozi, da se bo porušila; treba jo je prenoviti ali pa se vdati in živeti v njej iz dneva v dan v strahu in nemiru, v skrbi, da se bo nazadnje zgrnila nad vas. V družbenem redu je vse povezano. Če spregledate in zanemarite en del, to ne bo brez posledic za druge. Če pa začnete pri neredu, boste nujno opazili, kako se nadaljuje.[e] Če bi mogli iz nepravilnosti in nesmiselnosti izvleči iste sadove kot iz pravičnosti in razumnosti, kje bi tedaj[f] bile prednosti teh zadnjih? Povzdignili boste glas, rekoč, če se tretji stan ločeno združi, ne zato, da bi tvoril tri stanove, imenovane *generalne*, ampak nacionalno skupščino, ne bo nič bolj pristojen glasovati za duhovščino in plemstvo kot onadva nista pristojna sklepati o ljudstvu. Najprej vas prosim, kot sem bil že rekel, da upoštevate, da bodo predstavniki tretjega stanu neizpodbitno imeli pooblastilo vseh 25 ali 26 milijonov posameznikov, ki tvorijo nacijo, razen tistih

17. Glede tega pozorno pazimo, da ne bi predlagali združenja treh redov v vsakem okrožju, ki bi potem skupaj izbrali vse poslance. To zamisel štejem za izjemno nevarno. Tretji stan se nikoli ne sme spustiti v postopek, v katerem bi ga prisilili, da bi priznal in vzpostavil *razdelitev redov* in absurdno zmago manjšine nad zelo veliko množino. Takšno neprevidno ravnanje bi bilo škodljivo za njegove interese in interese nacije, kakor tudi nasprotno najbolj preprostim pravilom dobre politike in aritmetike.

d Var.: Se bodo.

e Var.: Ta verižnost je nujna, ah!

f Var.: Kje bi bile.

približno 200.000, kolikor je plemičev in duhovnikov. To je pač dovolj, da si nadejejo ime nacionalna skupščina. Odločali bodo torej brez vsakršnih težav za celo nacijo, razen za dvesto tisoč glav. Ob takšni predpostavki bi lahko duhovščina še naprej vzdrževala svoje skupščine in plemstvo bi lahko uporabilo kakršnokoli sredstvo, da bi nudilo svojo podporo kralju; da pa posebne ureditve znotraj teh dveh redov ne bi mogle nikoli postati nevarne za tretji stan, bi le-ta začel formalno[g] izjavljati, da ne namerava plačevati nikakršnih davkov, ki jih ne bi plačevala tudi druga dva redova. Subsidij bi tretji stan izglasoval samo v teh pogojih; in ko bi bil davek že poravnan, nikakor ne bi pritisnil na ljudstvo, če bi opazil, da sta se mu duhovščina in plemstvo izmuznila pod kakršnokoli pretvezo.

Takšna ureditev bi bila nemara navzlic videzu prav tako dobra kot kakšna druga, da bi postopno pripeljala nacijo do družbene enotnosti. Toda že od tega trenutka bi pomenila zdravilo za nevarnost, ki grozi deželi. Kako naj bi namreč ljudstva ne popadel bes, ko vidi dve privilegirani telesi in morda še tretjega pol, ki razpolagajo z imenom generalnih stanov in tako odločajo o njegovi usodi in mu vsiljujejo nesrečno in nespremenljivo usodo?

Ko je govor o ustavi je treba s svojimi načeli in ravnanjem dokazati, da poznamo in spoštujemo temeljna načela.

Znano je, da poslanci duhovščine in plemstva niso predstavniki nacije. Potemtakem niso pristojni, da bi glasovali zanje.

Če jim pustite, da odločajo o vprašanih splošnega interesa, kaj bo iz tega prišlo? 1. Če gre za glasovanje po redovih, sledi, da 25 milijonov državljanov ne bo moglo ničesar odločiti v korist splošnega interesa, ker to ne bo vseč sto ali dvesto tisoč privilegiranim posameznikom; to pomeni, da bo volje več kot sto oseb prizadela in izničila prepoved volje ene same osebe. 2. Če gre za glasovanje po glavah, pa čeprav ob enakosti vpliva med privilegiranimi in nepriviligiranimi, bo posledica še vedno ta, da bo volja dvesto tisoč oseb uravnotežila voljo 25 milijonov, ker bodo imeli enako število predstavnikov. Ali potemtakem ni grozljivo sestaviti skupščino na način, da lahko glasuje za interes manjšine? Mar ni to na glavo postavljena skupščina? V prejšnjem poglavju smo pokazali, da je treba priznati splošno voljo samo kot mnenje množine. Ta trditev je neizpodbitna. Iz nje sledi, da so v Franciji predstavniki tretjega stanu resnični predstavniki nacionalne volje. Brez pomote torej lahko govorijo v imenu cele nacije, zakaj tudi če predpostavimo združene privilegirane rede, ki so vedno soglasni zoper glas tretjega stanu, le-ti ne bodo nič manj sposobni uravnotežiti množino v odločitvah o tem redu. Vsak poslanec tretjega stanu glasuje namesto približno 50.000 ljudi; dovolj je torej določiti, da je večina, kadar je 5 glasov nad polovico v domu preprostih in že lahko gledamo na enodušne glasove 200.000 plemičev ali duhovnikov kot na nekaj, česar ni mogoče razpoznati; in opozarjam, da v tej predpostavki za hip odrinjam dejstvo, da poslanci prvih dveh redov nikakor niso predstavniki nacije in prav zares hočem še enkrat poudariti, da bodo tedaj, ko bodo zasedali v resnični nacionalni skupščini z zares edinim vplivom,

ki jim gre, nenehno glasovali zoper želje večine. Očitno je, da se bo njihovo mnenje tedaj izgubilo v manjšini.

Pa naj bo dovolj; dovolj za to, da dokažemo obvezo, po kateri bo moral tretji stan sam za sebe vzpostaviti nacionalno skupščino, in dovolj tudi za to, da pred razumom in pravičnostjo utemeljimo morebitno težnjo težnjo tega reda po odločanju in glasovanju za celotno nacijo brez vsakršne izjeme.

Vem, da takšna načela ne bodo pogodu celo ne tistim članom tretjega stanu, ki so najbolj spretni v obrambi svojih interesov. Naj bo: da se le strinjamo, da sem na strani pravih načel in da delam ob podpori dobre logike. Dodajmo, da tretjega stanu, potem ko se loči od prvih dveh redov, ni mogoče obtožiti za *razkol*; ta izraz je treba opustiti, kakor tudi smisel, ki ga vsebuje. Treba ga je prepustiti tistim, ki so ga prvi uporabili. Množino, pluralnost namreč ni mogoče ločiti. To bi bilo besedno protislovje, saj bi se v tem primeru morala ločiti od same sebe. Samo manjšini pripada privilegij, da se nikakor noče podrediti hotenjem velikega števila in le-ta potemtakem izzove razkol.

Ko smo pokazali tretjemu stanu vso razsežnost njegovih možnosti ali bolje, njegovih pravic, naš namen nikakor ni bil, da bi ga obvezali k njihovi togi uporabi.

Za tretji stan sem najavil dvoje sredstev, s katerima se lahko polasti mesta, ki mu gre v političnem redu. Če se morda prvo, ki sem ga pravkar predstavil, zdi preveč nenadno in silovito; če presojate, da je treba pustiti javnosti čas, da se navadi na svobodo, če mislite, da je nacionalne pravice, če so še tako očitne, potrebno braniti – tudi, če jim oporeka še tako majhno število – z legalno presojo, ki jih mora učvrstiti in tako rekoč posvetiti z zadnjo sankcijo, potem je meni prav. Skličimo se na sodišče nacije, edinega pristojnega sodnika za vse zadeve, ki se tičejo ustave. To je drugo sredstvo, ki je na voljo tretjemu stanu. Na tem mestu se moramo spomniti vsega, kar smo rekli v prejšnjem poglavju, tako o nujnosti vzpostavitve navadnih predstavništev, kakor o tem, da je to veliko delo zaupati samo posebnemu odposlanstvu, ki ima *ad hoc* posebno oblast.

Ne bo mogoče zanikati, da dom tretjega stanu na prihodnjih generalnih stanovih zares ne bo dovolj pristojen za sklic kraljestva v *posebno predstavništvo*. Njegova, predvsem njegova, je potemtakem naloga, da opozori splošnost državljanov o napačni ustavi Francije. Glasno se bo pritoževal,[h] da so generalni stanovi slabo organizirano telo in hkrati bo dokazal[i], da je nujno dati posebnemu odposlanstvu posebno oblast, da bi lahko na podlagi trdnih zakonov uredil ustavne oblike svoje zakonodaje. Do tu bo red tretjega stanu suspendiral ne svoja pripravljalna dela, ampak izvajanje svoje oblasti; ničesar ne bo dokončno odločil; počakal bo, da bo nacija presodila o velikem procesu, ki ločuje tri rede. Takšna je, sem prepričan, najbolj jasna pot in zato najbolj ustrezna dostojanstvu tretjega stanu[j].

Tretji stan torej lahko obravnavamo z dveh vidikov: s prvega se kaže samo kot *red*;

h Var.: Na njem je, da se pritožuje.

i Var.: In na njem je, da dokaže.

j Var.: Najbolj velikušna pot.

v tem primeru nikakor noče podpirati predsodkov starega barbarstva; razlikuje druga dva reda v državi, ne da bi jima pripisoval kakšen drug vpliv kot tistega, ki ga je mogoče spraviti z naravo stvari; in do njiju je na vse mogoče načine obziren, vendar sumi v njune pravice, vse dokler ni izrečena odločitev najvišjega sodnika. Z drugega vidika je tretji stan *nacija*. S to lastnostjo tvorijo njegovi predstavniki vso nacionalno skupščino; imajo vsa pooblastila. Ker so edini nosilci splošne volje, jim sploh ni treba konzultirati svojih pooblastiteljev o nesoglasju, ki ga ni. Seveda so se vsak hip pripravljene podvreči zakonom, ki jim jih bo nacija določila; toda, če je njihova dolžnost, da nacijo samo izzovejo, potem se to ne more zgoditi glede nobenega vprašanja, ki nastaja iz pluralnosti redov v nacionalni skupščini.

Napotitev *posebnega* poslanstva ali vsaj pristanek na novo posebno oblast, kakor smo jo pojasnili na teh straneh, z namenom, da bi uredila predvsem velike zadeve ustave, se zdi pravo sredstvo za to, da naredi konec sedanjim nesoglasjem in možnim pretresom nacije. Tudi, če se ne bi bilo ničesar bati od teh pretresov, bi bil to vseeno nujen varnostni ukrep, zakaj, če smo pomirjeni ali ne, se ne moremo izmakniti dejstvu, da poznamo naše politične pravice in da si jih prilastimo. Ta nujnost se nam bo pokazala za še večjo, če pomislimo, da so politične pravice edino jamstvo za civilne pravice in individualno svobodo.

Na tem mestu bi lahko sklenil svoje razmišljanje o tretjem stanu, če bi se namenil ponuditi samo sredstva za ravnanje ... Toda obvezal sem se, da bom razvil tudi načela. Naj mi bo torej dovoljeno, da sledim interesom tretjega stanu prav do razprave, ki se bo[k] razvnela o resnični *sestav* neke nacionalne skupščine[1]. Ne nameravam govoriti ne o poslih in ne o oblasti, marveč o zakonih, ki morajo opredeliti osebno sestavo poslanskega telesa[m].

Najprej je potrebno jasno razumeti, kaj je predmet in cilj predstavniške skupščine neke nacije; ne more biti drugačna od tiste, ki jo predlaga nacija sama, če se hoče zbirati in razpravljati na istem mestu. Kaj je volja nekega naroda? To je rezultat volj posameznikov, kakor je nacija združba posameznikov. Ni si mogoče zamisliti neke legitimne asociacije, katere cilj ne bi bil skupna varnost, skupna svoboda, skratka, javna zadeva. Vsak posameznik si seveda zastavlja še svoje posebne cilje. Reče si: v zavetju skupne varnosti se bom lahko mirne duše posvetil mojim osebnim načrtom, iskal bom svojo srečo, kakor jo sam razumem, pomirjen, da ne bom naletel na legalne ovire, razen tistih, ki jih predpiše družba za skupno dobro, katerega del sem in s katerim je moj posebni interes sklenil tako koristno zavezništvo.

Toda zamislimo si, da so v generalni skupščini lahko dovolj nerazumni člani, ki si upajo takole govoriti: »Pa ste tu zbrani, ne zato, da bi razpravljali in odločali o naših skupnih zadevah, ampak zato, da bi se ukvarjali z mojimi prav posebej in s tistimi iz drobne klike, ki sem jo sestavil z nekaterimi izmed vas.« Reči, da se ljudje združujejo zato, da bi urejali stvari, ki jih zadevajo, v *skupnosti*, pomeni razložiti

k Var.: Se bo mogla razvneti.

l Var.: Ali bodo imeli posebni predstavnik posluš za delitev po redih?

m Var.: Navadnih poslancev.

motiv, ki je zmožgal pritegniti člane v združbo, pomeni reči eno tistih temeljnih in preprostih resnic, ki jih zmanjšamo, če jih hočemo dokazati.[n]

Ta čas si je zanimivo pojasniti, kako hočejo vsi člani neke nacionalne skupščine s svojo individualno voljo sodelovati pri oblikovanju te skupne volje, ki ji je samo za javne koristi.

Predstavimo najprej to igro ali politični mehanizem v najbolj prednostni domnevi: to bi bila tista, kjer bi javni duh, v vsej svoji moči, preprečil, da se v skupščini izraža kakršnakoli dejavnost, razen skupnega interesa. Ti čudeži so v zgodovini redki in ne trajajo[o]. Pomenilo bi, da slabo poznamo ljudi, če bi povezovali usodo družb s prizadevanji po čednosti. Celó v samem propadanju javnih šeg, ko se zdi, da egoizem obvladuje sleherno dušo, mora – celo v teh dolgih presledkih – skupščina nekega naroda biti takšna, da ostanejo v njej posamezni interesi osamljeni in da se volja množstva vselej potrdi v splošnem interesu.

Opozorimo na tri vrste interesov v človekovem srcu: 1. tisti interes, zaradi katerega so si[p] podobni; ki daje[r] pravilno razumevanje splošnega interesa; 2. tisti, zaradi katerega se kakšen posameznik poveže samo s kom drugim; to je interes telesa; in končno, 3. tisti, zaradi katerega se vsakdo izolira in misli samo nase; to je osebni interes[s].

Interes, zaradi katerega se neki posameznik poveže z vsemi svojimi so-drugi je očitno predmet volje vseh in predmet skupne skupščine. Vpliv osebnega interesa mora pri tem biti ničén. To je tudi tisto, kar se zgodi; njegova drugačnost je njegovo zdravilo. Velika težava izhaja iz interesa, zaradi katerega se neki državlján poveže samo s kakšnim drugim. To omogoča, da se skoncentrirajo, povežejo; v takih okoliščinah nastajajo za skupnost nevarni načrti; tako nastajajo kar najbolj sumljivi, nevarni javni sovražniki. Zgodovina je polna te resnice.

Ni se torej čuditi, če družbeni red tako strogo zahteva, da se nikakor ne sme dopustiti preprostim državljanom, da bi se razvrščali v *korporacije*, če zahteva celo, da se mandatarji izvršilne oblasti, ki – zaradi nujnosti stvari tvorijo resnično telo – za čas ko traja njihova zadolžitev odpovejo izvolitvi v zakonodajno predstavništvo.

Tako in ne kako drugače je skupnemu interesu zagotovljeno, da bo gospodoval nad posameznimi interesi. Samo v takšnih pogojih si lahko pojasnimo možnosti za ustanovitev človeškega združenja v splošno korist združenih in s tem si lahko tudi razložimo *legitimnost* političnih družb.

Na podlagi istih načel je z nič manjšo silovitostjo občutiti potrebo po konstituiranju predstavniške skupščine same, na način, ki ne bo dopuščal, da bi se v njej izoblikoval *korporativni duh* in bi degenerirala v aristokracijo. Od tod izhajajo te poglobitve

n Var.: To je *predmet* Skupščine: skupne zadeve.

o Var.: Ti čudeži so bili redko posejani po zemlji in nobeden ni dolgo trajal.

p Var.: Državljaní.

r Var.: Predstavlja.

s Var.: skupščino svoje druge interese; naj bo. Toda najprej: osebnega interesa se sploh ni bati, je osamljen. Vsak ima svojega. Njegova drugačnost je njegovo pravo zdravilo. Velika težava etc.

ne maksime, na drugem mestu dovolj pojasnjene, da se mora predstavniško telo vsako leto obnavljati s tretjim stanom; da so poslanci, ki jim poteče njihov čas, lahko znova izvoljeni šele po določenem časovnem presledku, ki mora biti dovolj dolg, da lahko kar največje število državljanov poseže v upravljanje z javnimi zadevami, ki pa to ne bi več bile, če bi bilo mogoče nanje gledati kot na zadeve, ki so v pristojnosti določenega števila ljudi, etc.

Toda namesto, da bi se priklonil tem izvornim pojmom, tem tako jasnim in zanesljivim načelom, pa zakonodajalec, nasprotno, sam ustvarja korporacije v državi, priznava vse, ki se oblikujejo, jih s s svojo oblastjo potrjuje; ko pa si končno upa poklicati večje in potemtakem bolj pogubne, da naj pod imenom *redov* sodelujejo v nacionalnem predstavništvu, tedaj vidimo, kako si slaba načela prizadevajo, da bi vse pokvarila, vse uničila in med ljudi vnesla preplah. Če hočete še povečati in utrditi družbeni nered, morate tem strašnim *žirandom* samo še dodati dejansko premoč nad velikim telesom nacije – in to je tisto, za kar bi lahko obtožili zakonodajalca v Franciji, če se nam ne bi bilo treba spoprijeti s slepim tokom dogajanj ali z neznanjem in nesposobnostjo naših predhodnikov, z večino zla, ki pritiska na to čudežno kraljestvo.

Poznamo pravi predmet nacionalne skupščine; le-ta nikakor ni zato, da bi se ukvarjala s posameznimi zadevami državljanov, obravnava jih samo množično in s stališča skupnega interesa. Iz tega moramo povzeti naravni sklep, da imajo pravico biti predstavljeni samo državljanji na podlagi tistih lastnosti, ki so jim skupne in ne[š] tistih, ki jih razdvajajo.

Lastnosti, zaradi katerih se državljanji razlikujejo med seboj so *onkraj* značaja državljana. Neenakost po lastnostih in pridnosti je takšna, kot neenakost po starosti, spolu, rasti etc. Sploh ne popači *enakosti* civilizma. Te posebne prednosti so seveda pod varuštvom zakona; toda ni stvar zakonodajalca, da jih naredi takšne ali takšne narave, da enim da privilegije, drugim pa jih odreče. Zakon ničesar ne določa; varuje, kar je in do trenutka, ko še ni škodljivo za skupni interes. Tu, samo tu so postavljene meje individualne svobode. Zakon si predstavljam v središču velikanske krogle, globusa: vsi državljanji, brez izjeme, so enako oddaljeni na krožnici in imajo na njej enaka mesta; vsi so enako odvisni od zakona, vsi mu dajejo svojo svobodo in lastnino v varstvo; in to imenujem *skupne pravice*, po katerih so si vsi ljudje podobni. Vsi ti posamezniki korespondirajo med seboj, se angažirajo, pogajajo, trgujejo, vedno pod skupnim poroštvom zakona. Če hoče kdo v tem splošnem gibanju prevladovati nad osebo svojega soseda ali si uzurpirati njegovo lastnino, skupni zakon zatre te poskuse in postavi vse ljudi na isto razdaljo od zakona samega. Toda ta zakon nikakor ne preprečuje, da vsakdo sledi in dela po svojih naravnih in pridobljenih sposobnostih, v okviru bolj ali manj ugodnih okoliščin in tako povečuje svojo lastnino z vsem, kar mu namenja usoda ali kar ji lahko doda bolj donosno delo; tudi ne preprečuje, da se v svojem legalnem položaju dvigne do sreče, ki bolj ustreza njegovemu okusu in je vredna večjega zavidanja. Ko zakon ščiti skup-

ne pravice vseh državljanov, štiti vsakega državljana v vsem, kar hoče biti – do trenutka, ko to, kar hoče biti, začenja škoditi *skupnim* koristim.[t]

Morda se malce preveč vračam k istim temam, toda nimam časa, da bi jih omejil na bolj dovršeno enostavnost; sicer pa – ko človek predstavlja vse premalo znane pojme ni dobro, da je ravno preveč skop.

Interesi, po katerih so si državljanji podobni, so torej edini, ki jih lahko skupno obravnavajo, edini, zaradi katerih in v imenu katerih lahko terjajo politične pravice, se pravi dejavno udeležbo pri nastajanju družbenega zakona, edini, potemtakem, ki dajo državljanu *predstavniško* lastnost. Ne zato, ker je nekdo privilegirani, ampak zato, ker je državljan, ima pravico, da voli poslance in pravico biti izvoljen. Vse, kar pripada državljanu, ponavljam, skupne prednosti, posebne prednosti, da le ne prizadenejo zakona, imajo pravico do zaščite; ker pa se družbena unija ne more vzpostaviti drugače kot na skupnih točkah, ima samo kategorija skupnega pravico na zakonodajo. Iz tega sledi, da interes telesa še zdaleč ne vpliva na zakonodajalca, ampak ga le naredi sumničavega; ta interes je nasproten predmetu in tuj poslanstvu predstavniškega telesa. Ta načela postanejo še bolj rigorozna, kadar gre za privilegirane redove in telesa. S privilegirancem razumem vsakega človeka, ki je zunaj skupnega prava, bodisi zato, ker teži, da ne bi bil v vsem podvržen skupnemu zakonu, bodisi zato, ker teži po *ekskluzivnih* pravicah. Privilegirani razred je škodljiv, ne samo za duha telesa, ampak že samo zato, ker je. Več ko si je pridobil ugodnosti, ki so neizogibno v nasprotju s skupno svobodo, bolj je nujno, da se ga izloči iz nacionalne skupščine. Privilegirani človek bi bil *predstavniški* samo v svoji lastnosti državljana; toda v njem je ta lastnost porušena, tak človek je zunaj civilnega, je sovražnik skupnih pravic.¹⁸ Če bi mu dali pravico do predstavljanja, bi bilo to izrazito protislovje v zakonu; nacija bi se ji lahko podredila samo z dejanjem suženjstva; in tega ni mogoče predpostavljati.

Ko smo dokazali, da mandatar dejavne oblasti ne more[u] biti ne volivec in ne izvoljen v zakonodajno predstavništvo, s tem nanj nismo nehali gledati kot na pravega državljana. To je, kot vsi drugi, zaradi svojih individualnih pravic; in funkcije, ki ga razlikujejo, še zdaleč ne rušijo njegovega civilizma, ampak so, narobe, vzpostavljene zato, da služijo pravicam. Kaj pa more biti iz tistih, ki prezirajo splošne pravice, iz teles, v katerih je nacija tuja, iz teh ljudi, katerih sam obstoj je trajna sovražnost velikemu telesu ljudstva? Ti so se seveda odpovedali naravi državljana in morajo biti izključeni iz pravic volivcev in izvoljenih, še bolj zato, ker ne izločate tujca, katerega vsaj izrečeni interes bi lahko tudi ne bil v nasprotju z vašim.

Povzemimo: načelno velja, da tisti, ki so zunaj splošne lastnosti državljana, ne bi smeli sodelovati pri političnih pravicah. Zakonodajci nekega ljudstva lahko podelijo oblast samo splošni interes. Toda, če namesto enostavnega razlikovanja, skoraj nezaznavnega za zakon, obstajajo sovražni privilegiranci zaradi stanja redov, potem morajo biti pač izločeni. Ne morejo biti ne volivci in ne izvoljeni – dokler trajajo njihovi odurni privilegiji.

t Var.: Do trenutka, ko njegovi posamezni poskusi začenjajo.

18. Glej *Essai sur les privileges*.

u Var.: Ne sme.

Vem, da se utegnejo takšna načela zdeti večini bralcev *ekstravagantna*. To je zato, ker se resnica lahko zdi tako ekstravagantna predsodkom, kakor oni resnici. Vse je relativno. Zadošča mi, da so moja načela jasna, da so moje izpeljave točne. Toda, priznajte vsaj, poreče kdo, da so te stvari za zdaj popolnoma *neuporabljive*. No, saj si tudi ne nalagam, da bi jih izvajal. Moja vloga je takšna, kakor slehernega domoljubnega pisatelja: predstaviti resnico, namreč. Drugi se ji bodo bolj ali manj približali, odvisno od njihove moči in okoliščin, ali se ji bodo v nezaupljivosti oddaljili; in tedaj bomo doživeli, česar ne moremo preprečiti. Če bi vsi ljudje *prav mislili*, mislili resnico, bi tudi največje spremembe ne naletele na nikakršno težavo, brž ko bi pomenile zadevo javne koristi. Kaj lahko storim boljšega kot to, da z vsemi svojimi silami pomagam razširjati to resnico, ki krči poti? Najprej je slabo sprejeta, potem se duhovi počasi navadijo nanjo, oblikuje se javno mnenje in nazadnje opazimo, da se začno izvajati načela, ki so jih v začetku gledali kot izmišljije. Skoraj glede vseh vrst predsodkov bi bil svet danes manj pameten, če pisatelji ne bi pristali na to, da veljajo za nore.

Povsod srečujem zmerne ljudi, ki bi radi, da bi se resnici približevali le korakoma. Ne verjamem, da zares razumejo, kar govorijo. Pot administratorjev zamenjujejo s potjo filozofov. Prvi napredujejo, kolikor morejo; če ne zaidejo s prave poti, jih lahko le pohvalimo. Toda filozofi morajo to pot zaznati in poznati prav do njenega konca. Priti morajo do konca, zakaj sicer nikakor ne morejo jamčiti, da je to v resnici pot, ki do konca pripelje. Če bi se hoteli ustaviti, kadar bi se jim zahotelo in kakor bi se jim zahotelo, pod pretvezo previdnosti, kako bi mogel vedeti, da me prav peljejo? Naj jim verjamem na besedo? Ni v naravi razuma, da bi si dovolil slepo verjeti. V resnici se zdi, da človek hoče in upa, ko izgovarja le besedo za besedo, presenetiti svojega nasprotnika in mu nastaviti past. Niti razpravljati nočem o tem, da je celo med posamezniki odkrito ravnanje tudi najbolj spretno; toda zanesljivo so umetnost zamolčevanja in vse druge pretanjenosti v ponašanju, ki se zanje misli, da so plod človeške skušnjave, prava norost v nacionalnih zadevah, ki jih javno obravnava in se z njimi spoprijema toliko dejanskih in razumnih interesov. Pravo sredstvo za uveljavljanje svojih zadev je v teh rečeh to, da ne skrivamo pred sovražnikom tistega, kar sam prav tako dobro ve kot mi, ampak da prepričamo večino državljanov o pravičnosti njihove zadeve. Malo preveč se verjame, da je mogoče resnico razkosati na dele in tako po koščkih lažje vstopiti v duha. Ne, najpogosteje so potrebni močni streslajji; resnici vsa njena svetloba ni preveč zato, da naredi močan vtis, iz katerega se rodi strastni *interes* za to, kar je spoznano kot pravo, lepo in koristno.

Le kdor ima dokaj skromno védenje o tem, kako deluje razum, si lahko utvarja, da bo vse ljudstvo ostalo slepo in ne bo razpoznalo svojih interesov in da se bodo najbolj koristne resnice, zbrane le v nekaj glavah, lahko pojavile samo, če jih bo rabil spreten administrator za uspeh svojih podjetij. Najprej je takšno gledanje napačno, ker mu ni mogoče slediti. Drugič, mar ne vedo, da resnica le počasi prodira v tako veliko množico kot je nacija? Mar ni treba pustiti ljudem, ki jih resnica moti, čas, da se nanjo navadijo, mladim, ki jo željno sprejemajo, čas, da nekaj postanejo, stari ljudem čas, da nič več niso? Skratka, mar hočejo čakati čas žetve, da bi potlej sejali? Takšne žetve nikoli ne bo.

Sicer pa razum sploh nima rad skrivnosti; deluje samo v velikih razsežjih; samo, če na široko maha, mahne tudi prav, zakaj tako se oblikuje ta moč mnenja, kateri je nemara treba pripisati večino za ljudstvo koristnih sprememb. Duh, pravite, še ni pripravljen, da bi vas poslušal; pretresli boste veliko ljudi. Tako je tudi treba: resnica, ki jo je najbolj koristno objaviti, ni tista, do katere smo že skoraj prišli, ni tista resnica, ki smo jo že pripravljeni sprejeti. Ne, prav zato jo moramo še bolj razširjati, ker jezi in vznemirja največ predsodkov in največ osebnih interesov. Ne upoštevamo dovolj, da je tisti predsodek, ki zasluži najpozornejšo obravnavo, prav tisti, ki se drži poštenja, da je tisti osebni interes, ki ga je najbolj nevarno dražiti, prav tisti, kateremu dobročudnost daje vso čustveno moč, ki jo ima v sebi pravičnost. Treba je odvzeti to tujo moč; treba je ljudi razsvetliti in predsodke zvesti samo na pomagalo nepoštenosti. Zmerne osebe, ki jim namenjam ta razmišljanja, se bodo prenehale bati za usodo resnice, ki jo imenujejo prezgodnja, če bodo le nehale kar naprej zamenjevati premišljeno in previdno ravnanje administratorjev, ki bi dejansko vse pokvarili; če bi le nehali preštevati ovire in prepreke, če bi torej ti strpni ljudje te zadeve nehali zamenjevati s tistim svobodnim zanosom filozofa, ki ga pogled na težave lahko le še bolj vzburi in ki je toliko bolj poklican predstaviti prava družbena načela kolikor bolj je duh ljudi zatrt v fevdalnem barbarstvu.

Nazadnje, poreče kdo, če privilegirani nimajo nikakršne pravice zainteresirati *skupno voljo* za svoje privilegije, morajo vsaj kot državljani uživati svoje politične pravice do predstavnštva, tako kot vsa ostala družba.

Rekel sem že, da so s tem, ko so si naredili značaj privilegiranih, postali dejanski sovražniki splošnega interesa; nikakor jim torej ne sme biti zaupano, da bi zanj skrbeli. Dodajam še, da lahko kadar hočejo stopijo nazaj v družbeni red; se pravi, da se karseda prostovoljno izločajo iz izvajanja političnih pravic. In končno, njihove resnične pravice, tiste, ki so lahko predmet nacionalne skupščine, so jim skupne s pravicami poslancev, ki skupščino sestavljajo; lahko se potolažijo, če pomislijo, da bi ti poslanci prizadeli sebe, če bi predmetu škodili.[v]

Gotovo je potemtakem, da so samo nepriviligirani člani primerni za to, da so elektorji in poslanci v nacionalni skupščini. Želje tretjega stanu bodo vedno prave za splošnost državljanov, želje privilegiranih pa vedno slabe, razen, če bodo zanemarili svoje posebne interese in bodo pripravljeni glasovati kot navadni državljani, se pravi kot sam tretji stan. Tretji stan torej zadošča za vse, kar je mogoče upati in pričakovati od neke nacionalne skupščine; potemtakem je sposoben zagotoviti vse, kar se sicer obljublja v generalnih stanovih.

Morda bo kdo pomislil, da privilegiranim ostaja kot zadnja možnost to, da se imajo za posebno, ločeno nacijo in da zase zahtevajo posebno in neodvisno predstavnštvo ... Zadosti sem že odgovoril na to težnjo, v prvem poglavju tega spisa, ko sem pokazal, da privilegirani redovi niso, ne morejo biti posebno ljudstvo. So in lahko so samo v odvisnosti od prave nacije. Katera pa je tista, ki bo prostovoljno pristala na takšno zavezništvo?

Medtem, ko čakamo, je težko reči, kakšno mesto morata zavzemati dve privilegirani telesi v družbenem redu: to je tako, kot če bi zahtevali, da na bolnikovem telesu pokažemo, katero mesto je krivo za slabo voljo, ki ga daje in preganja. Treba jo je *nevtralizirati*, treba je okrevati in ponovno vzpostaviti igro vseh organov, tako dobro, da se ne bodo mogli več tvoriti gnojni tvorci, ki lahko okužijo najbolj bistvena načela življenjskosti.

Prevedla Neda Pagon